

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Jana Konvičková

Manželské právo v historii – postavení mužů a žen

Diplomová práce

Olomouc 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma manželské právo v historii – postavení mužů a žen zpracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 27.3.2013

Jana Konvičková

Já podepsaná Jana Konvičková, autorka diplomové práce na téma „Manželské právo v historii – postavení mužů a žen“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) z. č. 121/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8

Olomouc 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že mé osobní údaje shora uvedené jsou pravdivé.

V Olomouci dne 27.3.2013

Jana Konvičková

Poděkování

Upřímně děkuji vedoucímu mé diplomové práce Doc. JUDr. Jiřímu L. Bílému, Ph.D., Eq.M. za odborné vedení práce, za jeho hodnotné rady a především za trpělivost a také za vstřícný přístup po celou dobu mého studia.

Obsah

1	ÚVOD	7
2	STAROVĚKÉ ÚPRAVY MANŽELSKÉHO PRÁVA	8
2.1	MANŽELSTVÍ VE STARÉM EGYPTĚ	8
2.2	MEZOPOTÁMIE A INSTITUT MANŽELSTVÍ	15
2.3	ŘÍMSKÉ PRÁVO	18
2.3.1	<i>Pohled Římanů na institut manželství .....</i>	<i>18</i>
2.3.2	<i>Postavení patera familias a vztahy mezi manžely .....</i>	<i>20</i>
2.3.3	<i>Práva a povinnosti manželů .....</i>	<i>26</i>
2.3.4	<i>Vznik a zánik manželské moci.....</i>	<i>28</i>
2.3.5	<i>Instituty podobné manželství – další formy soužití muže a ženy.....</i>	<i>35</i>
2.3.6	<i>Augustovy reformy rodinného práva .....</i>	<i>37</i>
2.4	ŽIDOVSKÉ MANŽELSTVÍ.....	38
3	VLIV KŘESŤANSTVÍ NA VÝVOJ MANŽELSKÉHO PRÁVA	42
3.1	POJETÍ MANŽELSTVÍ V KŘESŤANSKÉ CÍRKVI.....	42
3.2	VLIV KANONICKÉHO PRÁVA NA VÝVOJ MANŽELSKÝCH PRÁV A	
	POVINNOSTÍ	40
4	PRÁVNÍ ÚPRAVA MANŽELSTVÍ V OBDOBÍ OSVÍCENSTVÍ.....	46
4.1	RODINNÉ PRÁVO V RAKOUSKÉM VŠEOBECNÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU Z R. 1811	46
4.2	RODINNÉ PRÁVO VE FRANCOUZSKÉM OBČANSKÉM ZÁKONÍKU Z R. 1804..	44
5	MODERNÍ RODINNÉ PRÁVO	53
5.1	VÝVOJ MODERNÍHO RODINNÉHO PRÁVA	53
5.2	JEDNOTLIVÁ OSOBNÍ PRÁVA A POVINNOSTI MANŽELŮ.....	56
5.2.1	<i>Povinnost žít spolu a být si věrní.....</i>	<i>56</i>
5.2.2	<i>Povinnost hradit náklady společné domácnosti .....</i>	<i>57</i>
5.2.3	<i>Rozhodování o záležitostech rodiny .....</i>	<i>58</i>
5.2.4	<i>Zákonné zastupování mezi manžely.....</i>	<i>59</i>
5.2.5	<i>Další práva a povinnosti manželů .....</i>	<i>60</i>

6 ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	64
ABSTRAKT	68
KLÍČOVÁ SLOVA	70
SEZNAM ZKRATEK	71

1 Úvod

Vztahy mezi manžely jsou dnes populárním tématem. Slýcháme o něm poměrně často – v televizi, na internetu apod. Na tuto problematiku nás také někdy upozorňují různé letáky, nebo dokonce i reklamy. Skoro by se mohlo zdát, že jelikož jde o téma společností často probírané, práva a povinností manželů jsou natolik nesporná a jasná každému, že ani není potřeba se jimi podrobněji zabývat. Ale opak je pravdou. Při hlubším zamyšlení se nad touto problematikou jsem došla k závěru, že bych se ráda o manželských právech a povinnostech dozvěděla více, a to hlavně v nastínění těchto vztahů mezi manžely jak v současnosti, tak především v dobách minulých, kdy se práva a povinnosti manželů podstatně lišily od těch, které jsou upraveny v dnešních kodexech.

Hlavním cílem této diplomové práce je ucelené zpracování manželských práv a povinností, jak se vyvíjely v průběhu historie na základě jednotlivých pramenů. V mé diplomové práci se zaměřím na vývoj vztahů mezi manžely v oblasti právní úpravy. Tuto problematiku se budu snažit nastínit od nejstarších dob až po současnost. Především budu vycházet ze starověkých úprav manželského práva v Egyptě, dále v Mezopotámii, zejména se zaměřím na právo římské a v neposlední řadě se zmíním také o úpravě židovského manželství. Postihnu vliv křesťanství na vývoj právního vztahu mezi manžely, především vliv práva kanonického. Také se ve své práci zaměřím na snahy státu regulovat vztahy mezi manžely velkými občanskými kodexy. Závěr práce bude sledovat odraz rovnoprávnosti muže a ženy v moderním rodinném právu, především se zaměřím na výklad jednotlivých práv a povinností manželů.

2 Starověké úpravy manželského práva

2.1 Manželství ve starém Egyptě

Základem egyptské společnosti byla rodina, ale manželství bylo výsadou zámožnějších lidí.¹ Chudák, který nedovedl uživit ženu, nemohl se oženit. Avšak otroci mohli uzavírat řádná manželství. Pokud bylo některé řádně uzavřené manželství bezdětné, mohl si muž ke své legální ženě přibrat otrokyni, aby mu porodila syna. Děti z takového spojení ovšem sdílely úděl své matky, leč by je otec propustil z otroctví a daroval jim svobodu.²

Manželství se v Egyptě neuzavíralo dnešním způsobem. Dvojice nejprve spolu nějaký čas žila a když jim vztah vyhovoval, uzavřeli spolu manželskou smlouvu. Jednalo se o čistou právní smlouvu a jejich svazku nepožehnával ani kněz, ani ji nestvrzoval jmenovaný úředník, jako je tomu dnes. Jednalo se o čistě soukromou záležitost. V případě nedodržování manželské smlouvy nastupovalo státní právo a soud. Stáří svatebčanů bylo obvykle dáno jejich pohlavní dospělostí. To znamená, že obvyklý věk nevěsty byl mezi 12 - 14 lety a u mužů okolo 15 let (i zde však platilo, alespoň v ideálním případě, že ženit se má, až když je muž finančně zabezpečen). Zejména pak na královském dvoře se můžeme setkat i s mnohem mladšími svatebčany (např. Tutanchamon 9 a Anchesenamón 13 let).³

Ne zcela objasněná je otázka příbuzenských sňatků u Egyptanů. Výrazy „bratr“ nebo „sestra“ měly totiž širší význam a neoznačovaly nutně pokrevní příbuznost. Bylo by třeba zjišťovat případ od případu, zda oba manželé jsou dětmi týchž rodičů a tudíž skuteční sourozenci, či nikoli.⁴

Za nejlepší manželské svazky byly považovány ty, které byly uzavírány mezi členy téže rodiny nebo mezi sousedy téhož společenského postavení a příslušnosti. Písař Anchšesónk rodičům radil, aby *"nedovolili synovi přivést nevěstu z jiného města, jinak o něho přijdou"*.⁵

---

¹ BIČ, Miloš. *V zemi sfing a pyramid: od faraónů k prorokovi*. Praha: Alfaprint. 1993, s. 267.

² Tamtéž s. 267.

³ *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.

⁴ BIČ, Miloš. *V zemi sfing a pyramid: od faraónů k prorokovi*. Praha: Alfaprint. 1993, s. 267.

⁵ *Egyptské manželství*. [online]. maschblog.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <http://masch.blog.cz/0810/manzelsky-raj_4>.

Obvyklé tedy byly i příbuzenské sňatky, především pak mezi bratrancem a sestřenicí, strýcem s neteří. Méně obvyklé byly přímé pokrevní vztahy mezi sourozenci, výjimkou je opět královský rod, který se v zájmu udržení moci nevyhýbal ani tomuto druhu sňatku (neobvyklý nebyl sňatek otce a dcery, či sourozenců). Ačkoli většinou se brali partneři stejné sociální vrstvy, jsou známy i případy, kdy si bohatý a vlivný muž, či žena berou téměř naprostého chudáka. Překážkou ve sňatku nebyl ani etnický původ, a to ani na královském dvoře.⁶

Samotný stát přistupoval k manželství velice nenuceně a na rozdíl od téměř všech ostatních starověkých civilizací oficiálně nezakazoval sňatek s cizinci. Egypťané nepocítovali potřebu zachovávat čistotu své rasy. Egypťská tolerance ke smíšeným manželstvím zahrnovala i neomezená manželství mezi otroky, a to jak mezi dvěma otroky, tak mezi svobodným člověkem a otrokem. Takový přístup byl později v ostrém rozporu se složitými dědickými pravidly, která byla v Egyptě zavedena během římské nadvlády a podle nichž bylo žádoucí, aby si lidé brali partnera ze své vlastní kasty.⁷ Svou partnerku, partnera jste si mohli vyhlédnout i v znepráteném území.⁸

Staroegyptské manželství bylo zprvu polygamní, teprve později monogamní. Manželství s jednou plnoprávnou manželkou („paní domu“, v královské rodině „velká královská manželka“) bylo pravidlem, mnohoženství výjimkou. Důvodem takové výjimky byly v královských rodinách důvody politické nebo nástupnické.⁹

Díky systému manželských smluv si více manželek mohl dovolit pouze král a výjimečně některý z nejvyšších hodnostářů. Ze smlouvy totiž vyplývala manželova povinnost zabezpečit finančně jak manželku, tak všechny jejich děti. Smlouva mimo jiné obsahovala údaje o vkladech jednotlivých manželů do domácnosti, kdy tyto předměty byly oceněny a i nadále byly majetkem osoby, která je do manželství přinesla.¹⁰

U prostých lidí bylo dvojženství zdůvodněno neplodností první manželky.¹¹ V době Římské se v Egyptě vyskytují dokumenty o dvou družích manželství; v řecké terminologii této doby je to *gamos engraphos* a *gamos agraphos* („manželství zapsané a manželství

---

⁶ *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.

⁷ *Egyptské manželství*. [online]. maschblog.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <http://masch.blog.cz/0810/manzelsky-raj_4>.

⁸ *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.

⁹ CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 41.

¹⁰ *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.

¹¹ BÍČ, Miloš. *V zemi sfing a pyramid: od faraónů k prorokovi*. Praha: Alfaprint. 1993, s. 268.

nezapsané“).¹² Z doby konce 1. století př. n. l. pochází jeden jediný známý dokument, který se zmiňuje o manželství na předem určenou dobu (275 dní). Jde opět o prohlášení manžela. Tento zcela ojedinělý případ nám ovšem nedovoluje tvrdit, že by manželství na smluvně předem určenou dobu bylo ve starověkém Egyptě obvyklé.

Ve starém Egyptě byli muž i žena v podstatě rovnoprávními partnery. Postavení manželky bylo ve starověkém Egyptě neobyčejně příznivé. Úcta, které se těšila, vycházela ovšem z jejího postavení matky, dárkyně potomstva. Zbytky matriarchátu můžeme pozorovat v tom, že zvláště v nejstarších dobách se zdůrazňuje původ odvozený od matky.¹³ Bylo však zvykem, že se u faraónů uvádělo i jméno jeho matky.

Ale i u nižších vrstev bylo postavení ženy mnohem příznivější než v oblasti předoaasijské. Potvrzují to smlouvy uzavřené v různých dobách různými lidmi, často právě ze skupin obyvatelstva sociálně nízko postavených. Tak byl např. muž povinen vyplatit ženě, došlo-li k rozchodu z jeho viny, celé její věno a navíc asi třetinu majetku, který nabyli společně. V určitých případech měla žena nárok až na dvoutřetinový podíl. Jestliže zemřela a otec se oženil podruhé, patřilo dětem z prvního manželství nejen celé dědictví po matce, ale i část toho, co otec nahospodařil s druhou ženou.¹⁴

Postavení ženy v manželství a ve společnosti vůbec bylo mnohem důležitější, než bychom předpokládali a dá se říci, že ženy ještě z počátku tohoto století měly co závidět, i když relativně. Přirozenou rolí ženy byla výchova dětí a péče o domácnost.¹⁵ Přípravovaly jídlo, zhotovovaly oděvy, uklízely, praly a staraly se o děti, zvláště o dcery. Odrůstající chlapce si bral na starost otec a učil je tomu, co sám dělal. Ženy ovšem nemohly počítat s tím, že někde snadno koupí, co budou pro domácnost potřebovat. Co si neudělaly, to neměly. Byl to jejich úkol spřádat len a tkát plátno, stejně jako plést košíky a rohože, zčásti pro vlastní potřebu, zčásti jistě také na prodej nebo výměnu. Nemenší starost byla s výrobou mouky. Byla to těžká práce drtit mezi dvěma kameny zrní. Podle možnosti se přidělovala otrokyním, pokud v domě byly. Přitom to byla práce velmi důležitá: bez mouky by nebyl ani chleba.¹⁶ Žena nebyla majetkem, jako je tomu ještě dnes v řadě afrických a arabských státech. Měla svá práva a muž k ní povinnosti, za jejichž neplnění mohl být výrazně potrestán (stejně

---

¹² CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 41.

¹³ CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 41 - 42.

¹⁴ BIČ, Miloš. *V zemi sfing a pyramid: od faraónů k prorokovi*. Praha: Alfaprint. 1993, s. 269.

¹⁵ *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.

¹⁶ BIČ, Miloš. *V zemi sfing a pyramid (Od faraónů k prorokovi)*. Praha: Alfaprint. 1993, s. 270.

jako žena za neplnění svých).¹⁷ Žena měla stejná práva při rozhodování o chodu domácnosti, uzavírání smluv, vládla svým majetkem a účastnila se i po provdání veškerého společenského života. Poměr mužů k ženám byl zdvořilý.¹⁸ Ženám nebylo upřeno zastávat jakékoli úřady, a to dokonce na těch nejvyšších místech. Troufám si říci, že narozdíl ode dneška, zde sehrálo mnohem větší úlohu vědomí si (a v dřívějších podmínkách i nutnost) jedinečného ženského daru a poslání - stvořit život. Trochu jiná situace byla na královském dvoře a v rodinách vysokých hodnostářů. Zde ženy mnohem více usilovaly o moc a postavení. Královna se celkem třikrát stala i nejvyšší osobou ve státě (tedy měla veškerá práva a tituly faraóna - Hatšepsovet, Tavošret a Kleopatru), anebo měla královnina rozhodnutí podstatný vliv na rozhodování krále. I manželky hodnostářů měly vysoké ambice, ty však raději tahaly za nitky a splétaly intriky. Intrik se nebály ani příslušnice králova harému, které se snažily získat postavení pro své syny. To, co by dnes jistě ocenily všechny ženy, byla skutečnost, že za stejnou práci byl stejně odměněn muž i žena. Ženám nebyla odepřena ani práce v chrámech.¹⁹ Manželky musely být naprosto věrné, u muže platilo toto pravidlo o něco méně, zejména pak, šlo-li o zajištění mužského potomka. Toho také mohli manželé adoptovat (byla-li např. žena neplodná). Takové shovívavosti se však již nedostávalo při cizoložství (a nezáviselo na stavu muže). Muž, který spal s cizí manželkou byl zbičován, nebo mu uřízli nos, či uši, měl-li štěstí, byl deportován do vyhnanství nebo na nucené práce do kamenolomů. Hrozil dokonce i trest smrti. V jednom papyru se vypráví o knězi, jehož nevěrnou manželku nechal král upálit, její popel vhodit do Nilu a jejího svůdce předhodit krokodýlovi.²⁰

Manželská nevěra se však nevyhýbala ani mužům, ani ženám. Ženina nevěra, nebo neplodnost byla důvodem k rozvodu.²¹ V případě manželské nevěry ze strany manželky neměla manželka potom právo na sjednané odškodnění, zruší-li manžel manželství z tohoto důvodu. Termín „manželská nevěra“ není však v dokumentech jasně definován; užívá se širokého výrazu „velký hřích, který se u ženy zjistí“. Někteří badatelé vykládají význam tohoto výrazu jako „cizoložství“ nebo „neplodnost“.²² Později byla důvodem k rozvodu i touha jednoho z partnerů vzít si někoho jiného, nebo prostě odejít. V případě nevěry nebyla žena vyplácena, jestliže manželství zaniklo z mužovy vůle, dostala žena zpět vše, co do

¹⁷ *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.

¹⁸ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 28.

¹⁹ *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.

²⁰ ŠTĚDRONSKÁ, Šárka. *Postavení ženy ve starověkém Egyptě*. [online]. web.sks.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://web.sks.cz/prace/stedrons/egypt.htm>>.

²¹ Tamtéž

²² CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 42.

manželství vnesla a zároveň muž jí musel vyplatit ženský dar (vrátit jí peníze za to, že se stala manželkou), předat jí jednu třetinu společně získaného majetku a majetek, který měl být odkázán jejím dětem. Dále odstupné, které dosahovalo až jedné třetiny manželova majetku nebo dokonce poloviny, jestliže se muž zamýšlel oženit s jinou ženou. Pro muže tedy rozvod představoval těžkou majetkovou ztrátu a mnozí si takový krok raději rozmysleli. Bez majetkové náhrady mohl muž ženu propustit jenom, pokud mu byla nevěrná.²³

Když manželství opouštěla žena z vlastní vůle, vzala si zpět svůj majetek a podíl na společně získaném.²⁴

Novomanžel na sebe vzal roli nevěstina otce, chránil ji a pečoval o ni, i když se v žádném případě nestal jejím poručíkem. Žena si mohla ponechat svou nezávislost, nemusela se ze zákona podřizovat muži a i nadále mohla spravovat svůj vlastní majetek. Ačkoliv společný majetek nabytý během manželství obvykle spravoval manžel, díl patřil manželce a připadl jí v případě rozpadu svazku.²⁵ Jen v době Nové říše bylo zvykem, že novomanželé vytvořili společný majetek, do kterého manžel přispěl dvěma třetinami a manželka jednou třetinou. Po zrušení manželství, ať už smrtí jednoho z manželů nebo rozvodem, měl každý z manželů dispoziční právo jenom na tu část majetku, kterou do manželství přispěl.²⁶

O rovnoprávném postavení žen vypovídá jeden Ptolemaiov text: vypráví o obchodu, který jedna mazaná žena uzavřela se svým rozchazovacím manželem. Půjčila mu tři debeny stříbra, aby jí je do tří let splatil včetně vysoké roční úrokové sazby ve výši třiceti procent.²⁷

V Pozdní a Ptolemaiovské době mohla být žena i samostatnou právní osobou. Mohla disponovat se svým majetkem a uzavírat různé druhy smluv včetně té, kterou sama sebe prodávala do otroctví. Otroctví totiž mohlo být pro ženu výhodou, protože kupující na sebe bral povinnost živit ji a chránit její zdraví. Žena se také mohla obrátit s žalobou na soud a prý byla za tutéž práci odměňována stejně jako muž.²⁸

Navzdory dřívější tradici thébští panovníci posledního období 17. a počátku

---

²³ ŠTĚDRONSKÁ, Šárka. *Postavení ženy ve starověkém Egyptě*. [online]. web.sks.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://web.sks.cz/prace/stedrons/egypt.htm>>.

²⁴ *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.

²⁵ *Práva a povinnosti v manželství*. [online]. maschblog.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://masch.blog.cz/0910/prava-a-povinnosti-v-manzelstvi>>.

²⁶ CVETLER, Jirí; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 41.
²⁷ *Práva a povinnosti v manželství*. [online]. maschblog.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://masch.blog.cz/0910/prava-a-povinnosti-v-manzelstvi>>.

²⁸ Redakce mn. *Ženská práve IV. díl – Postavení ženy v Egyptě*. [online]. mezinami.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://www.mezinami.cz/bud-v-obraze/politika/zenska-prave-iv-dil-postaveni-zeny-v-egypte/>>.

18. dynastie soudili, že jejich ženy jsou schopny zastávat prominentní roli ve státních záležitostech a přiznávali význam postavení královy manželky a královy matky. Úcta k matkám vůbec byla v Egyptě dávno zavedeným zvykem a děti, zvláště synové, svou matku milovali a ctili. Tradice královské manželky stojící v pozadí se vyvinula v průběhu Staré říše. Královny přecházející archaické doby (1. a 2. dynastie) byly zřejmě silné a politicky aktivní ženy, ale přijetí koncepce jediného božského krále jim určila méně významnou roli v domácnosti. Od královen se sice neočekávalo, že budou vařit, ale její povinností bylo rodit manželovi co nejvíce dětí, zajišťovat plynulý chod paláce a na veřejnosti představovat pasivní doplněk ke svému aktivnímu manželovi. V politice měla moc pouze v tom smyslu, že mohla svého chotě ovlivňovat.

Od konce 17. dynastie zaznamenáváme v charakteru role královské manželky významnou změnu: začal se klást důraz na její osobnost a božskou podstatu. Počátkem 18. dynastie se už královnám udělovala řada světských i náboženských titulů (v Nové říši se např. objevuje titul "velká královská manželka"), vlastnily svá sídla a byly portrétovány s výraznými korunami. Vznikla dokonce nová sestava královniných insignií. Je ale možné, že nové tituly a insignie vznikly proto, aby královnu odlišily od přibývajících obyvatelk harému. Potřebu odlišit královu choť od skupiny méně významných manželek vyjadřoval i titul "králova hlavní manželka" používaný už v 13. dynastii. Vzestup funkce královy chotě potvrzuje i královna Ahmose Nefertari, jež vytvořila precedens, kterým se nyní řídí i moderní královské páry: doprovázela manžela, když vykonával mnohé občanské povinnosti.

Z předchozích řádků bychom mohli nabýt dojmu, že královny se po období útisku staly mocnými osobami, ale z vyobrazení královských žen, ať už manželek nebo dcer, se dovídáme něco jiného. Zvláště umění Nové říše je plné obrazů podřazených příslušnic královské rodiny, které se často objevují jako drobné postavy sahající sotva po kolena svému kolosálnímu králi. Nemají být považovány za nezávislé osobnosti s vlastními právy, ale jen za symbolický přívěsek krále. Fakt, že se ve scénách s králem objevují třeba i častěji než mužští potomci, nenaznačuje jejich nadřazenost princům, nýbrž odkazuje právě na jejich závislost na králi, kdežto princové vedli svobodnější život. Ženám byla náklonnost prokazována, kdežto princové si ji museli zasloužit. I co se vzdělání týče, bylo pravděpodobné, že královské ženy nebudou stejně vzdělané jako jejich bratři, což zřejmě nepovažovaly za nevýhodu, protože měly k dispozici dostatek profesionálních písařů.

Titul "králova manželka" měly všechny královny ženy. Další tituly odrážely nejen její postavení vůči faraonovi, ale i její náboženské funkce. Byla kněžkou významných božstev

a s různými ženskými božstvy byla dokonce identifikována. Poté, co se její syn stal králem, získala titul "královská matka" a vysoké společenské postavení. Ve Staré říši mohla být královská matka pohřbena v malé pyramidě poblíž pyramidy svého manžela. Nejprestižnější funkcí však byla "Boží manželka Amonova", která ale není zcela jasná a zarážející je i krátký výčet jmen žen, které tento titul získaly.

Důležitou roli hrála královna jako regentka při zajištění dynastické kontinuity a mocenské stability. K regentství docházelo v případě nedospělosti či předčasné smrti krále nebo následníka trůnu. Proč byla v takovém případě dána přednost královně před mužským příbuzným, není zcela jasné. Tato praxe mohla být podporována buď mytologickými příběhy, ale existuje i teorie, že příbuzní mužského pohlaví ztratili svou hodnost ve chvíli, kdy korunní princ zplodil dědice, aby se zúžil počet možných nástupců a zabránilo se tak sporům. K vládnutí pak byla královna přímo vybízena.

Zcela výjimečně dosedly na trůn také ženy, přestože se nezdá pravděpodobné, že by královna v důsledku zvýšení své důležitosti chtěla usilovat o moc nejvyšší, totiž korunu. Egyptská hrůza ze změny, zakořeněná víra ve správnost vlády faraona-muže jmenovaného bohy a zajištěné postavení díky pravděpodobnému příbuzenskému vztahu byly dostatečnými důvody, aby si královna takový krok rozmyslela.

Jako samostatně vládnoucí ženy-krále můžeme zatím jmenovat pouze Tivosret, Kleopatru a nejslavnější z nich – Hatšepsut. Ani u ní není důvod, abychom si mysleli, že Hatšepsut byla se svým postem královské choti nespokojená. Králem se stala tak trochu shodou náhod a to, že se nakonec prohlásila faraonem a nechávala se zobrazovat jako muž, udělala zřejmě proto, že nechtěla porušit tradici všemocného vládce-muže a snad i jí bylo proti mysli, aby v paláci monarchy vládla pouhá královská choť. V případě Hatšepsut došlo dokonce k poněkud kuriozní situaci. Kterýkoli král musel být při určitých obřadech doprovázen svou manželkou, a protože Hatšepsut nemohla jednat zároveň jako Boží manželka i jako král, ujala se této povinnosti její dcera Nefrura.²⁹

---

²⁹ŠTĚDRONSKÁ, Šárka. *Postavení ženy ve starověkém Egyptě*. [online]. web.sks.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://web.sks.cz/prace/stedrons/egypt.htm>>.

2.2 Mezopotámie a institut manželství

Manželské právo mezopotámské bylo charakterizováno výrazným konzervatismem rodiny a silou tradice, poněvadž účel manželství se v podstatě neměnil: šlo o zajištění potomstva, a to synů, aby se udržela hospodářská existence a kontinuita.³⁰

Manželství se uzavírá podle zákonů Bilalamových i podle zákonů Chammurapiho písemnou formou – smlouvou mezi ženichem a rodiči nevěsty (tak alespoň podle Bilalamy). Písemná forma je pro platnost manželství obligatorní.³¹

Zákony z Ešnuny ještě připojují, že ani rok trvajícím bydlení ženy u muže nevznikne právem uznané a chráněné manželství.³²

Manžel pravidelně poskytoval před uzavřením manželství otci nevěsty obvěnění (*tirchatum*). Toto obvěnění je patrně ještě dozníváním starého zvyku koupě manželky a znamenalo původně náhradu za pracovní sílu, která uzavřením manželství přecházela do jiného rodinného společenství.

Nevěsta dostávala od svého otce věno (*šeriktum*), které zůstávalo po dobu trvání manželství jejím vlastnictvím, i když bylo spravováno jejím manželem. Manžel poskytuje dále rodině nevěsty svatební dary zvané *biblum*, patrně drobné předměty a potřeby pro svatební hostinu; manželce poskytuje při uzavření manželství svatební dar (*nudunnum*). Nudunnum poskytuje manžel manželce písemnou formou a zajišťuje tímto darem (zpravidla se jedná o movité, ale i nemovité věci) manželku pro případ své smrti.³³

Manželka přešla pod moc manžela, je způsobilá k právním jednáním, k vedení procesu (i proti manželovi), ručí i za jeho předmanželské dluhy, pokud se takového ručení písemnou formou nezhostila (za předmanželské dluhy ženiny manžel neručí nikdy); za dluhy vzniklé v manželství ručí oba manželé solidárně.³⁴

Jako v některých jiných východních společnostech (např. Chetitů, v Asýrii a jinde) jsou i u Babylóňanů doloženy dvě hlavní formy manželství.

Pravidelně přechází žena uzavřením manželství do nového rodinného společenství. Muž si odvádí ženu do své rodiny, a tím přechází manželka i pod moc svého manžela.

³⁰ KLÍMA, Josef. *Nejstarší zákony lidstva: Chammurapi a jeho předchůdci*. Praha: Academia, 1979, s. 262.

³¹ CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 67.

³² CVETLER, Jiří; KLÍMA, Josef.: *Stát a právo předřímských společností: Egypt, Klínopisná práva. Řecké státy*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971, s. 49.

³³ CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 67.

³⁴ CVETLER, Jiří; Klíma, Josef.: *Stát a právo předřímských společností: Egypt, Klínopisná práva. Řecké státy*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971, s. 50.

V jiných případech zůstává manželka v domě svého otce, kam vstupuje i její manžel. Manželka v tomto případě nepřechází pod moc manžela, ale zůstává nadále pod mocí svého otce. Její otec vykonává rovněž moc nad dětmi, které se narodí z tohoto manželství. (V odborné literatuře je tato forma manželství nazývána manželství *erébu*; *erébu* znamená vstoupit.)

Ze zásadně monogamního typu manželství povolují zákony některé odchylky. Tak např. onemocní-li manželka (malomocenstvím?), má její manžel právo vzít si k sobě jinou ženu. Nemocná manželka nesmí však být zapuzena.

K jiným případům, kdy není dodržována zásada monogamního manželství, dochází v případě manželství s kněžkou vázanou povinností nemít vlastní děti.

Manželka neručí za dluhy svého manžela, které vznikly před uzavřením manželství, zcela výjimečně a to pouze tehdy, svolí-li její manžel k sepsání dokumentu, jímž je zbavena tohoto ručení, zatím co za dluhy manželky, které vznikly před uzavřením manželství, manžel zásadně neručí. Oba manželé však ručí společně za dluhy, které vznikly po uzavření manželství. Manžel má právo svou manželku (i děti) dát jako rukojmí za svůj dluh. Doba, pop kterou tyto osoby pracují v domě věřitele, je však Chammurapim omezena na tři roky.

Nevěra manželky je trestána přísnými tresty. Podle zákonů Bilalamy i podle zákonů Chammurapiho je potrestána žena, která se dopustila cizoložství, trestem smrti, který postihoval i jejího milence. Jestliže pak manžel netrval na provedení trestu, byl panovníkem omilostněn i její milenec. Podezření z nevěry, které vyřkl její muž, mohla žena ze sebe sejmout přísahou, jestliže však byla nařčena jiným člověkem, musela se podrobit zkoušce ordálem vodou. O nevěře manžela se zákony nezmiňují.

Manželka měla právo mít vlastní majetek, zejména měla žena pravidelně svatební dar, který dostala při uzavření manželství od muže, stejně jako věno, které dostala od otce a které bylo po dobu trvání manželství pouze ve správě jejího manžela.

Zvláštním (i když patrně – alespoň podle množství předpisů – ne řídkým) případem bylo manželství s chrámovou kněžkou, která byla vázána povinností nemít vlastní děti.

Zákony pro tento případ předpokládají, že řadová kněžka opatří pro svého manžela otrokyni, s kterou by mohl zplodit děti. Jestliže otrokyně zplodila pro jejího manžela děti, nesmí být již prodána. Jestliže však se „kladla na roveň své paní“ – řadové kněžce, ztratila své privilegované postavení, byla postavena na roveň jiným otrokům a byla jí vypálena otrocká značka.

V tomto případě je rovněž odlišným způsobem řešena otázka rozvodu. Zdá se, že

manžel měl právo bez udání důvodu opustit kněžku, ale kromě navrácení věna jí musel poskytnout i polovinu nemovitostí a movitostí. Kněžka po vychovávání dětí rozdělila majetek mezi děti, přičemž sama se dělení účastnila stejným dílem. Teprve potom směla uzavřít nové manželství.

Chammurapiho zákoník se zabývá i okrajovými případy, kdy dojde k uzavření „smíšených“ manželství, kdy jednou stranou v manželství je otrok. V případě, že uzavře manželství svobodná příslušnice avílů s otrokem paláce nebo muškéna, neztrácí sama osobní svobodu, a děti, které vzejdou z tohoto manželství, jsou svobodné.

Rovněž tak děti pocházející ze spojení (nikoli manželského) mezi svobodným mužem a otrokyní jsou osobně svobodné (nejpozději smrtí otce) a mohou se event. i účastnit dědictví po otci (jsou-li uznány za vlastní). Rovněž otrokyně, která svobodnému člověku porodila děti, získává (nejpozději jeho smrtí) osobní svobodu.

Manželství se v babylónské době končilo buď smrtí jednoho z manželů, nebo rozvodem, event. zotročením manželky. Zvláštními formami skončení manželství je zajetí manžela a jeho zběhnutí.

Rovněž při rozvodových otázkách lze spatřovat nerovnost ženy v manželství. Zatímco muž může zapudit svou ženu kdykoliv (třeba s újmou na majetku), je docílení rozvodu pro ženu poměrně těžké.

V případě, že manželka vedla marnotratně domácnost a hospodařila pro vlastní prospěch, musí být (soudně) z tohoto činu usvědčena a manžel má právo ji zapudit, aniž by jí musel vyplatit odbytné. Manžel však má právo manželku zotročit a ponechat ji v domě jako otrokyni. Manželství tím však je skončeno a muž má právo uzavřít nové manželství.

Manželka má právo požádat o rozvod manželství v případě, že ji manžel zlehčuje a zneuctívá nebo že opouští domov. V tomto případě musí být pravdivost tvrzení úředně zjištěna. Jestliže manželka prokáže své tvrzení a dokáže svou nevinu, může si vzít své věno a opustit manžela. Jestliže neprokáže vinu mužovu nebo se v řízení ukáže její marnotratnost a opuštění domova, je potrestána hozením do vody.

Muž, který opustil svou občinu a zběhl, ztrácí svou manželku, která má právo uzavřít nové manželství, jež nekončí ani tehdy, vrátí-li se zběh zpět.

V případě, že někdo upadne do válečného zajetí, nemá manželka právo uzavřít nové manželství, pokud má dostatek prostředků k výživě. Jestliže přesto vstoupila do manželství, je potrestána hozením do vody.

Jestliže manželka nemá dostatek prostředků, má možnost uzavřít nové manželství.

Jestliže se však zajatec – její dřívější manžel – vrátil zpět, byla manželka povinna navrátit se k němu zpět do manželství. Rovněž děti pocházející z původního manželství se vracely pod moc svého otce.³⁵

Středoasyrské zákony připouštěly rozvod i bez udání důvodů a bez poskytnutí odbytného. Erébu – manželství zrušil manžel odchodem z domu svého tchána s nárokem na vrácení šperků, nikoliv též obvěnění.³⁶

2.3 Římské právo

2.3.1 Pohled Římanů na institut manželství

Manželské právo je úzce spjato s pojmy a instituty práva rodinného. Rodina byla základním článkem římské společnosti, měla výrazně patriarchální charakter se silnými mocensko-právními prvky a byla pro ni typická monogamie.

Římská rodina měla významnější vliv na postavení jednotlivců, než má rodina v dnešním smyslu slova. V současnosti je základem rodiny pouto přirozené – pokrevní. Děti, jakmile se stanou samostatnými, zakládají obvykle vlastní rodiny. Římská familia byla založena na mocenském poutu, jehož smyslem bylo zajištění jednoty a trvalosti rodinných vazeb, které zdaleka nekončily dospělostí dětí.

Familia – byl souhrnný název pro všechny osoby a veškerý rodinný majetek. Představovala jednotu osob a věcí, které vytvářely pevně organizovaný, relativně nezávislý právní svazek. Základem rodiny bylo ekonomické společenství, významnou úlohu sehrávala jednota náboženství, konání rodinných obětí, uctívání společných předků, uctívání rodinných bohů.

V čele rodiny stál *pater familias* vybavený zvláštním typem mocenského oprávnění – *patria potestas*. *Patria potestas* v sobě zahrnovala absolutní pravomoc nad osobami a majetkem sdruženými v rodině. Instituce měla původ ve starém zvykovém právu, teprve v období principátu se poznenáhlu objevily soudní spory, které připustily pravomoc

³⁵ CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 67 – 69.

³⁶ CVETLER, Jiří; KLÍMA, Josef.: *Stát a právo předřímských společností: Egypt, Klínopisná práva. Řecké státy*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971, s. 51.

soudů zasahovat do svrchované moci otce rodiny (např. při podezření ze zneužívání otcovských pravomocí).

Suverénní moc otce rodiny neměla ryze majetkoprávní ráz, zahrnovala i nadvládu nad osobami.

Práva otce rodiny měla charakter práv absolutních, působících *erga omnes* – vůči všem.

Díky této široce koncipované pravomoci hovoříme o monokratické patriarchální římské rodině.

Samostatnost a síla rodinných vazeb se projevovala jak uvnitř rodinného celku, tak navenek vůči ostatním rodinám a vůči státu.

Z absolutních práv otce rodiny zůstává nadále velmi silné právo nad věcmi – *dominium* – vlastnictví. Nedotknutelnost práva jednotlivce nakládat svým majetkem, autonomie vůle jednotlivce a úcta k ní, patří k základním hodnotám, které římscí právníci ctili.³⁷

Rozdíl v právním postavení hlavy rodiny (*pater familias*) a jemu podřízených členů rodiny byl veliký. Pojem římské rodiny lze proto chápat jako monokratický právní svazek mezi otcem jako hlavou rodiny a osobami podřízenými jeho moci³⁸. Rodina (*familia*) znamenala pro římské právo nejen jednotu osob, ale také majetku, přičemž nad obojím vládne svrchovaně *pater familias* stojící v čele rodiny. Ve smyslu starého práva civilního zahrnuje *familia* nejen osoby, ale i věci spojené tím, že jsou podrobeny právní moci téhož samostatného občana³⁹. Všechny osoby, nad kterými měl určitý římský občan moc otcovskou (*patria potestas*), moc manželskou (*manus*) nebo moc nad otroky a osobami in *mancipio* (*dominica potestas*), nazývali Římané *familia*. Tyto osoby, podřízené moci otce rodiny, byly osobami tzv. *alieni iuris* – osoby podřízené cizímu právu. Členy římské rodiny byli kromě otce rodiny také jeho manželka (*uxor*), děti (*liberi*), snachy, zeťové a podle okolností i vnuci, dokonce i služebnictvo, otroci jakožto součást rodinného majetku a osoby, které byly přiřčeny otci rodiny, aby si odpracovaly nesplněný dluh. To, co vytvářelo starověkou rodinu, byla nejen absolutní moc otce rodiny, ale také sounáležitost k určité rodině. Tzv. *status familiae* neboli rodinný status určoval příslušnost jedince k určité římské rodině a to buď pokrevní (kognátské příbuzenství), nebo příslušnost právní (agnátské příbuzenství).

Teď blíže k pojmu manželství. V pramenech římského práva soukromého nalézáme dvě

³⁷ BLAHO, Peter; HARAMIA, Ivan; ŽIDLICKÁ, Michaela. *Základy římského práva*. 1. vydání. Bratislava: Manz, 1997, s. 116.

³⁸ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 38.

³⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*, Bratislava, 1929, s. 72.

známé definice manželství. Jedna z nich je v Justiniánových Digestech, druhá v Justiniánových Institucích.

Podle Modestina je manželství (*nuptiae*) spojení muže a ženy, společenství veškerého jejich života a pospolitost podle práva božího i lidského. Manželství (*nuptiae, matrimonium*) je spojení muže a ženy obsahující společný způsob života.

Obě definice manželství se opírají o monogamickou zásadu, o životní společenství jednoho muže s jednou ženou. Předností definice již nacházíme v Justiniánově Učebnici, je, že se vůbec nezmiňuje o jakémkoli náboženském prvku. Obě definice vycházejí z velmi reálné zkušenosti římské společnosti a prohlašují manželství za životní společenství muže a ženy, a nikoli například za smlouvu (kontrakt), a dokonce ne za nějakou záležitost náboženskou, sakrální.⁴⁰

Římané považovali sňatek pouze za právní poměr, který slouží k udržení rodu a náboženství. Z tohoto důvodu nenajdeme v římském manželství jako hlavní povinnost manželů vzájemnou lásku, nýbrž pouze povinnost projevat žene úctu. Cílem manželství bylo plození potomků pro zachování rodu.

Podle římského pojetí nezakládá manželství (*nuptiae, matrimonium*) soulož (*copula carnalis*), ale manželský souhlas (*consensus maritalis*), v němž muž projevil úmysl mít ženu za matku své rodiny (*affectio maritalis*). Bylo-li jednou manželství již uzavřeno, nelze náležitost úmyslu mít děti přeceňovat.

Není divu, že jedno ze základních práv vyvěrajících z římského občanství – právo uzavřít legitimní manželství – právo označované jako *ius connubii* bylo chápáno jako mužova možnost vzít si ženu za manželku (*uxoris iure ducendae facultas*).

Právní normy nebyly vůbec v rozporu ani s morálními požadavky římských mužů na ženy. Žena měla být „causta, pia, pudica, lanifica, domiseda – čistá, zbožná, cudná, umějící příst a tkát, zůstávající doma“.⁴¹

2.3.2 Postavení patera familias a vztahy mezi manžely

Pater familias (otec rodiny) je jedinou osobou sui iuris a zároveň nejstarším mužským členem římské rodiny. Je jím každý sui iuris mužského pohlaví, i když je jediným členem

⁴⁰ CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 275.

⁴¹ Tamtéž s. 275, 279.

rodiny. Takový otec rodiny musel splňovat určitá kritéria, aby se z něj mohl stát *pater familias* – musel být plně způsobilý k právům, tedy musel to být muž ve věku min. 14 let, osoba s dobrým psychickým i fyzickým zdravotním stavem. Dále *pater familias* musí být svobodná osoba s právem obchodovat (tedy nesmí jím být osoba, které byl z důvodu marnotratnosti stanoven *curator prodigi* a nesmí být ani snížen na cti. Právní subjektivita otce rodiny musí obsahovat tři složky: *status libertatis*, *status civitatis* a *status familiae* – tedy stav svobody, stav příslušnosti k římské obci a stav příslušnosti k určité římské rodině.

Otci rodiny patří veškerý majetek rodiny a pouze on s ním může právoplatně nakládat. Po smrti otce rodiny se osobami *sui iuris* stanou všichni členové agnátské rodiny, které bezprostředně podléhali jeho moci.

Pater familias může vykonávat čtyři typy pravomocí:

- a) *patria potestas*;
- b) *manus maritalis*;
- c) *dominica potestas*;
- d) *mancipium*.

Jelikož byla práva *pater familias* nad manželkou *in manu* tatáž, jako jeho práva nad dětmi v moci otcovské (manželka byla ve vztahu k manželovi v postavení dcery), zaměřím se dále na pravomoc *patria potestas* a a v rámci vzájemných vztahů mezi manžely dále na pravomoc *manus maritalis*.

Patria potestas (otcovská moc), je vykonávána nad všemi potomky otce rodiny, kteří jsou členy jeho agnátské rodiny. Obsahem této otcovské moci je zejména:

a) *ius vendendi* (právo prodeje) – právo převést potomka (či manželku) pomocí *mancipace* pod moc jiného otce rodiny, ten se dostával do *mancipia* (*liber in causa mancipi*). Zahrnuje také speciální oprávnění zbavit se odpovědnosti za škodu způsobenou podřízeným subjektem tím, že ho otec vydá poškozenému, aby ji odpracoval (*ius noxae dandi*), bylo zrušeno císařem Justiniánem. Po trojím převodu se syn stával osobou *sui iuris*, u ostatních potomků (i manželky) postačoval jediný převod. Císař Justinián povolil prodej pouze z důvodu mimořádné chudoby, prodané dítě (manželka) mohlo získat svobodu po nabídnutí zaplacené ceny.

b) *ius vitae necis* (právo nad životem a smrtí) zahrnuje oprávnění trestat podřízené subjekty jakýmkoli způsobem. V případě usmrcení se vyžaduje svolání poradního orgánu (*iudicium domesticum*), jehož názorem nebyl *pater familias* vázán. Původně bylo omezeno pouze uložením cenzorské důtky (*nota censoria*). Císař Hadrianus trestá otce, který zabil dítě

z malicherného důvodu, vyhnanstvím (*deportatio*). Císař Constantinus Veliký trestá otce, který zabil dítě, jako vraha. V poklasické době zůstalo otci rodiny pouze *ius levior castigandi* (právo mírného trestání).

c) *ius vindicandi* (právo žalovat) – otec rodiny může vyloučit kohokoli ze zasahování do svých pravomocí. Původně *legis actio sacramenti in rem*, později *rei vindicatio*. *Interdictum de liberis exhibendis* – příkaz praetora tomu, kdo zadržuje osobu podřízenou moci jiného, aby ji před něj předvedl. *Interdictum se liberis ducendis* – příkaz praetora tomu, kdo zadržuje osobu podřízenou moci jiného, aby ji propustil. Za císařství se může matka bránit žalobě pomocí námitky (*exceptio*), jestliže existují závažné skutečnosti, na jejichž základě by mělo být dítě svěřeno do její péče.

Manus maritalis (manželská moc) je vykonávána otcem rodiny nad ženami, které se staly členkami agnátské rodiny v důsledku manželství uzavřeného s otcem rodiny nebo s některým z jeho potomků a podřídily se jejich manželské moci (*matrimonium cum in manu conventione* – přísné manželství).

Obsah manželské moci:

- a) manželka se stává agnátkou svého manžela v postavení jeho dcery (*loco filiae*);
- b) sdílí s ním společenství majetku (dědí) i rodového kultu ;
- c) manželky synů jsou v postavení vnuček (*loco neptis*);
- d) podřídí-li se manželské moci žena *sui iuris*, přináší svému manželovi veškerý svůj majetek.⁴²

Římané nazírali na manželství jako na svazek uzavíraný v zájmu muže: manželství se mělo stát základem jeho rodiny a mělo zabezpečit trvání jeho rodu. Proto také tzv. *affectio maritalis*, tj. vůle, úmysl muže vzít si ženu a mít ji jako manželku a jako matku legitimních dětí, byla pojmovým znakem římského manželství, ztratil-li manžel tuto vůli, manželství končilo.

Naprostá převaha na straně muže, výlučností jeho zájmů podmíněná, vedla v nejstarší době nezbytně k tomu, že se žena uzavřením manželství podřizovala rodinné moci manžela, opouštěla vlastní rodinu a vstupovala do rodiny nové. Sňatek pro ni nutně znamenal *kapitisdeminuci*, tj. zánik posavadní moci otcovské a všech agnátských vztahů ze strany jedné a vznik manželské moci nad její osobou a vytvoření nových agnátských vztahů v rodině manželově ze strany druhé. Na manžela tak přecházel všechn majetek, který zatím žena

---

⁴² SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 82 – 83.

měla.

Vzhledem k tomu, manželská moc muže nad ženou byla v latině označována termínem „manus“ (ruka, pěst jako symbol manželské moci, užívalo se k charakteristice nejstaršího typu římského manželství názvu „*matrimonium cum in manum conventionione*“ (manželství s manželskou mocí nad ženou).

Vstupem do manželovy rodiny stávala se žena „*mater familias*“, vzdor čestnému titulu bylo však její postavení podřízené, byla pouze „*persona alieni iuris*“. A protože její závislé postavení se namálo podobalo závislému postavení synů a dcer rodiny, uznávala se v právu zásada, že manželka je ve vztahu k manželovi „*filiae loco*“ (v postavení dcery) a ve vztahu k vlastním dětem „*sororis loci*“ (v postavení sestry). Z toho se ovšem také podávalo mimořádně výhodné postavení manželky v právu dědickém, protože spolu s dětmi byla k pozůstalosti po muži povolána hned v první skupině „vlastních dědiců“.

Jinak byla moc manžela nad manželkou velmi široká, zdá se však, že na ženu se v denním právním životě bralo vždycky více ohledů, než na děti. Muž mohl sice s manželkou volně nakládat a mohl ji trestat, jako soudce ženy měl však morální povinnost poradit se nejen s lidmi z vlastní rodiny, ale i s pokrevně příbuznými ženy, protože jinak mu za příliš tvrdý postup hrozila cenzorská důtka (*nota censoria*). Opravdu těžká provinění ženy bývala zřejmě nejčastěji stíhána jejím zapuzením (tedy rozvodem), eventuálně ztrátou části věna.

V rámci manželské pravomoci příslušelo manželovi právo ustanovit ženě poručníka ve své poslední vůli, měl také vindikační žalobu proti každému, kdo by mu ženu zadržoval, manželovi rovněž pomáhaly praetorské edikty „*de uxore exhibenda, ducenda*“.

V ohledu majetkovém platilo, že manžel se v důsledku manželčiny kapitisdeminuce stával vlastníkem všech aktiv samotného ženina majetku, manželovi také bezpodmínečně připadalo všechno, co žena za trvání manželství nabyla.⁴³

Žena podléhá trestu cizoložství za porušení manželské věrnosti. Manžel nabývá na základě svazku manželského právo kázně nad ženou. Přejímá ochranu nad ní a přísluší mu proto *actio iniuriarum* pro urážky jí způsobené. Trestní a infamující žaloby nemohou manželé proti sobě vznášet, a odcizení spáchané jedním z nich se nepokládá za krádež, *furtum*, alespoň *actio furti* je vyloučena. Pokud trvá manželství, může manžel vznést pouze *condictionem ex iniusta causa*; po rozvodu přísluší manželovi proti manželce *actio rerum amotarum*, aby nabyl zpět věci, které mu byly odcizeny ještě za manželství, ale *divortii gratia* nebo *divortii*

---

⁴³ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 134 - 135.

consilio. Tedy podle Justiniána platí obecná zásada, že mezi manžely se nepřipouštějí žaloby penální a infamující, a dále vyloučení žaloby furtii vzhledem k honor matrimonii nebo reverentia personarum. V právu klasickém byla přípustná actio furtii proti manželovi, a výjimečně i proti manželce; actio rerum amotarum, příslušná zpravidla proti manželce, přešla jako historická reminiscence na antické manželství cum manu (zde právě bylo vyloučeno furtum manželky, poněvadž se stávala filia familias) do volného manželství.

Manželé požívají navzájem (alespoň od doby Justiniánovy) beneficia competentiae, a k manželství se přihlíží i při praetorské intestátní sukcessi a při intestátním dědictví podle nového práva.

Darování mezi manžely (*donationes inter virum et uxorem*) jsou absolutně neplatná. Tento zákaz, který Pandekty uvádějí v souvislost s právním obyčejem, lze časově umístit do doby Augustovy. Za motiv zákazu se uvádí, že taková darování by zanesla „duch peněžních zájmů do poměrů manželských na škodu strany velkomyslnější“. Neplatné darování se hojí, zemře-li dárce a darování neodvolal. Liberální interpretací, pečlivě hledící k motivu zákazu, a tedy vyšetřující, zda bylo v tom kterém případě skutečné obohacení obdařeného nebo ochuzení dárce, byla zavedena pravovědou a císařskou jurisdikcí řada výjimek: darování náhrobku, výpomoc manželovi pro uspořádání veřejných her a podobně. Vyňata ze zákazu jsou darování pro případ smrti a u příležitosti rozvodu (*mortis causa*, *divortii causa*), vůbec všechna darování, učiněná na kterýkoli případ, kdy z té nebo oné příčiny se zrušuje manželství, dále darování mezi císařem a císařovnou. Justinián vyňal z neplatnosti i darování učiněná v případě vypovězení nebo deportace, třebaže stanoví v těchto případech další trvání manželství.⁴⁴

Strohé zásady právě uvedené, které ovládaly římské „*matrimonium cum in manum conventione*“, mohly udržet své výlučné místo jenom v opravdu primitivní agrární společnosti. Sotva se však ekonomické a sociální vztahy začaly rychleji rozvíjet a komplikovat, muselo dojít ke změnám a v římském státě se vedle „přísného manželství“ objevuje forma nová, podstatně volnější, nazývaná „*matrimonium sine in manum conventione*“.

Charakteristickým rysem tohoto manželského svazku je skutečnost, že ani muž ani žena uzavřením manželství nemění nic na svém dosavadním právním postavení. Žena nepřestupuje do rodiny svého manžela, zůstává osobou „*sui iuris*“, jestli již neměla otce, anebo zůstává nadále podřízena otcovské moci v rodině vlastní. Setrvává také v posavadním agnátském

---

⁴⁴ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. Brno: ČS. A. S. Právnick. 1932, s. 198 – 200.

vztahu a nebude proto ani agnátkou svých vlastních dětí, které se jí z mateřství narodí: neboť ty v důsledku uzavření legitimního manželství připadnou do otcovské moci manželovi a stanou se tak agnáty v rodině otcově.

V novém typu manželství nevznikne manželovi nad manželkou žádná „manus“, nevznikne ani moc jiná a proto dojde-li ke kolizi, bude manžel nucen ustoupit moci, která již existuje, moci otcovské. Otec bude mít totiž nadále k dispozici právní prostředky proti každému, kdo by jeho moc nad dcerou rušil, např. tím, že by mu dceru zadržoval. A tyto prostředky, otcova vindikační žaloba, stejně jako praetorské interdikty „de liberis exhibendis, ducendis“ budou účinné nejen proti osobám třetím, ale i proti dceřinu manželovi. Teprve za Diokleciána (284 – 305) byl do této spíše logické než rozumné úpravy udělán průlom a pro manžela se vyhlášovalo „*interdictum de uxore exhibenda et ducenda*“, účinné i proti nositeli moci otcovské.

Jinak mělo tzv. volné manželství (*matrimonium sine in manum conventione*) ještě řadu pravidelných důsledků dalších: manželé byli osvobozeni od povinnosti svědčit proti sobě, jeden proti druhému nesměl použít žalobu infamující nebo žalobu poenální, při exekuci jim prospívalo „*beneficium competentiae*“.

Manželství volná i přísná byla praktikována po celou dobu republiky, manželství přísných však stále ubývalo, až počátkem doby císařské platila již jako výjimečná. Pojem „manus“ se však objevuje ještě v době klasické, definitivně zmizel až za Justiniána.

V těchto souvislostech je ovšem velmi charakteristické a historicky i dogmaticky nemálo zajímavé, jak římscí právníci dovedli institut „moci nad manželkou“ konzervovat a využívat k různým účelům jiným. Oddělili totiž „manus“ od manželství a využívali ji k dosažení některých vedlejších účinků, které mívala v původní podobě: protože manus působila kapitisdeminuci a tím i zpřetrhání posavadních agnátských svazků, používala se k osvobození ženy od agnátů i tím i k osvobození od „legitimního poručenství“ agnátských příbuzných (manus se tedy používala „*tutelaevitadae gratia*“, také k nabytí větší volnosti při pořizování testamentu bylo možno „manus“ užít). Postupovalo se tak, že se žena podřídila „manželské moci“ některého ze svých důvěrníků, ne však s cílem uzavřít manželství, ale zbavit se agnátů. Když toho dosáhla, důvěrník ji z moci propouštěl a stával se jejím poručníkem, jistě zcela povolným.

Jak bylo již výše ukázáno, legitimní manželství (*matrimonium legitimum* nebo *iustae nuptiae*) mohly uzavírat pouze osoby, které měly *connubium*, tj. právo uzavřít zákonný sňatek. To mívali bez dalšího *cives Romani*, z cizinců jenom ti, kdo je dostali jako

privilegium. Pouze matrimonium legitimum zjednávalo manželovi otcovskou moc nad dětmi, pouze ono zakládalo také svazky agnátské.

Manželství bez connubia bylo sice považováno rovněž za manželství, ale jenom za „manželství podle práva národů“ – za matrimonium iuris gentium. V tomto manželství nevznikala muži nad dětmi otcovská moc, jakou znalo ius civile, také agnátské příbuzenství nebylo zakládáno. Matrimonium iuris gentium nemělo tedy podle civilního práva plné právní účinky, bylo to sice manželství řádné, ale manželství jaksi nižšího druhu, nižšího stupně.⁴⁵

2.3.3 Práva a povinnosti manželů⁴⁶

Manželé měli povinnost věrnosti a zdvořilosti. Muž a žena si měli v manželství projevovat vzájemnou úctu. Pokud by si manželé úctu neprojevovali, mohlo být jejich jednání považováno za porušení dobrých mravů. Chování manželovo nemohlo být vynuceno, i když to bylo považováno za jednání proti dobrým mravům.

Si paciscatur maritus, ne in id quod facere possit condemnetur, sed in solidum, an hoc pactum servandum sit? Et negat servari oportere, quod quidem et mihi videtur verum: namque contra bonos mores id pactum esse melius est dicere, quippe cum contra receptam reverentiam, quae maritis exhibenda est, id esse apparet.

Manželé nemohli proti sobě uplatnit žaloby. Jejich jednání by bylo v rozporu s dobrými mravy a svým jednáním by si mohli přivodit infamii.

Uzavřením manželství nevznikla mezi manžely vyživovací povinnost, až v době císařství byla zavedena povinnost vztahující se na předky a potomky, jestliže mají dostatečný majetek, tak musí zajistit jeden druhému výživu.

Z uzavřeného manželství nenastala pro muže žádná podstatná změna. Muž nemění nic na svém dosavadním postavení. Uzavřením sňatku se muž nezbavoval moci otcovské, ale pod

---

⁴⁵ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 134 – 135.

⁴⁶ STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu (disertační práce)*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2013. s. 121 – 123. Vedoucí diplomové práce Renata Veselá.

moc svého pater familias přiváděl svoji ženu a děti. Uzavřené manželství bylo důležité pro rodinu ženicha, protože děti nastupovaly do rodinných kultů, majetku a uctívali svoje předky.

Uzavřené manželství mělo také význam pro muže, jenž chtěl vykonávat kněžský úřad. V Římě existovaly kněžské sbory, které předepisovaly formu uzavření manželství confarreatio. Kněží, jak již bylo uvedeno výše, potřebovali k výkonu své funkce manželku.

Žena se uzavřením sňatku vzdávala své původní rodiny a přestupovala do rodiny svého manžela, kde přejímala jeho rodinné náboženství, kultury, zvyky a předky. Žena se v rodině svého muže nemusela podrobovat přímo moci jejího manžela. Záleželo na tom, komu bylo přiznáno postavení pater familias.

Manžel se stával soudcem ženy, mohl ji trestat a dokonce i zabít. K potrestání ženy musel být svolán rodinný soud, kde muž byl povinen pozvat příbuzné ženy a stanovit ženě trest. Vše, co žena získala, připadalo do vlastnictví jejího manžela. Ženiny věci, tělesné i netělesné, ale také pohledávky spadaly pod pravomoc pater familias. Vyloučeny byly věci, jež kapitideminucí ztratily na významu. Žena v moci manželské nemohla platně zavazovat smlouvami sebe a ani manžela.

V manželství volném zůstávala žena u ohniště svých předků, nepřestupovala do rodiny svého manžela, ale děti narozené v tomto manželství patřily do rodiny jejího muže. Pokud její pater familias zemřel, stávala se osobou sui iuris. Jestliže jí otec ustanovil v poslední vůli poručníka, potom tento dohlížel na jednání ženy.

Manžel nemohl svoji ženu trestat, i když žena ve volném manželství měla povinnost být dobrou římskou manželkou, která pečuje o domácnost a děti. Matka měla připravovat dcery pro výkon budoucích manželek. Nelze se však domnívat, že se ženy v době volného manželství věnovaly vznešené činnosti římských matron, tedy předení vlny.

S narůstající mocí římského impéria přicházelo do Říma obrovské bohatství, které pronikalo i do oblastí soukromého práva. Domy byly zařizovány s přepychem a ženy počaly žít život, při němž využívaly majetek svých manželů. V roce 215 př. n. l. byl vydán zákon Oppiův, jenž měl snahu omezovat marnivost žen. Zakázáno bylo ženám jezdit na voze a nosit nachové šaty. Zákon Valeriův z roku 195 př. n. l. zrušil zákon Oppiův a ženám bylo jejich právo navráceno.

Společnost kritizoval Kato starší: U většiny vzbudil nevoli hlavně omezováním přepychu, ten nebylo možno odstranit přímo, ježto jím jako nemocí byl zasažen a zkažen celý národ. Cato postupoval oklikou a chtěje, aby majitelé dále vyjmenovaných předmětů při vyšším odhadu také platili vyšší daně, nařídil, aby u šatů, vozů, ženských šperků a domácího

zařízení, jejichž cena přesahovala 1500 denárů, udávali při odhadu desetinásobnou cenu. A na ně uvalil daň tři promile. Přál si, aby se zřekli přepychu, až pocítí tíhu zvýšení, a uvědomí si, jak lidé skromní a prostí ze stejného majetku platí do státní pokladny méně.

2.3.4 Vznik a zánik manželské moci

Moc nad manželkou vzniká uzavřením přísného manželství. Manželství (*matrimonium*, též *nuptiae*) je právem uznané trvalé soužití muže a ženy za *matrimonium iuris gentium*.

O *matrimonium iustum* (*legitimum*) můžeme hovořit v případě manželství mezi osobami, které mají *ius connubium* – tedy ve vztahu Říman s Římankou, či Říman s cizinkou, která má *ius connubii*. Tento vztah je regulován *ius civile* a jen z takového manželství jsou děti *filii iusti* (*ingenui*) a vstupují pod otcovskou moc.

Osoby bez *connubia* mohly uzavírat *matrimonium iuris gentium*, což bylo tzv. manželství nižšího druhu. Nemělo plné právní účinky, zejm. muži nevznikla nad dětmi *patria potestas* podle civilního práva (leďa by spolu s dětmi získal římské občanství) a nezakládalo agnátské příbuzenství.⁴⁷

Dalšími předpoklady vzniku manželství (a tedy i vzniku manželské moci v případě *matrimonium cum in manum conventione*) jsou mimo existence *ius connubii* také tělesná zralost, kdy muž musí být *pubes* a žena *viripotens*, dále souhlas druhého manžela nebo příslušného majitele moci, stálé vědomí obou manželů, že jejich svazek je manželstvím (*affectio maritalis*), pohlavní spojení (*coniunctio maris et feminae*), trvalé soužití (*consortium omnis vitae*) a také vzájemná úcta (*honor matrimonii*).

Oproti modernímu manželství není římské manželství vztahem právním, nýbrž pouhou společenskou skutečností, ovšem s některými právními účinky.

K existenci manželství (do jisté míry obdobou s *possessio*) je neustále nezbytný jak prvek hmotný (soužití), tak i prvek volní (souhlas), který dokonce převažuje.⁴⁸

Manželství muselo být uzavíráno svobodným souhlasem stran – ani *pater familias* nemohl dceru provdat proti její vůli (u ní však stačil „*konsensus tacitus*“) – mohl ji však

---

⁴⁷ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 44.

⁴⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 225.

(i proti její vůli) zasnoubit. K zasnubám (*sponsalia*) se vyžadoval jeho souhlas. Forma zasnub nebyla předepsána. Zásnuby mohli uzavírat i nedospělci (*impuberes infantia maiores*). Samy zasnuby byly téměř právně bezvýznamné. Nešlo o *pactum de contrahendo* s následnou vynutitelností kontraktační povinností (závazek ze zasnub nebyl žalovatelný). Nebylo možno vymáhat náhradu škody vzniklé z porušení závazku (jinak tomu bylo v kanonickém právu), nebylo možno vymáhat ani konvenční (smluvní) pokutu, pokud jí byly zasnuby zajištěny (to bylo považováno za jednání „*contra bonos mores*“). Jedinou sankcí byla *arrha sponsalicia* – zasnubní závdavek. Byl dáván jedním partnerem druhému na stvrzení zasnubní dohody: zrušil-li zasnuby ten, kdo závdavek přijal (zpravidla nevěsta), musel vrátit *duplum*; zrušil-li zasnuby ten, kdo závdavek dal, mohl si ho druhý ponechat.⁴⁹

Římské manželství se zakládalo soukromou smlouvou: „*Nuptias non concubitus sed consensus facit*“ (Manželství nedělá soulož, ale souhlas). Právníci tím chtěli zdůraznit skutečnost, že milostné vztahy samy o sobě, byť trvalé, nejsou dostatečné pro založení a trvání rodiny. Konstitutivním prvkem je naopak souhlasná vůle po společném faktickém soužití, jehož důsledkem byl vznik zejména „otcovské moci“ (*patria potestas*).

Manželská smlouva nevyžadovala žádnou zvláštní formu a stačil proto i neformální konsens obou snoubenců, že mezi sebou uzavírají manželství. Mimo konsens bylo ovšem ještě třeba, aby manželé spolu dále žili také *de facto*.

K platnému uzavření manželské smlouvy se vyžadovalo:

a) aby snoubenec i snoubenka měli *ius conubii*, tj. právo uzavírat manželství podle civilního práva. Jen takové manželství bylo *matrimonium iustum*, poskytovalo otci *patria potestatem* nad jeho dětmi a bylo základem agnátského příbuzenství. Byl-li některý ze snoubenců *peregrinus* a neměl tedy *ius conubii*, vzniklo mezi manželi jen *matrimonium de iure gentium*, které výše uvedené účinky nemělo,

b) aby byli snoubenci dospělí, tj. aby on měl alespoň 14 let, ona nejméně 12 let,

c) aby byl projeven manželský konsens, tj. souhlasná vůle obou snoubenců uzavřít manželství. Byl-li některý z nich pod otcovskou mocí, bylo třeba, aby ke sňatku svolil i *pater familias*. Všechny tyto podmínky platného manželství vyjadřuje Ulpianus větou: *iustum matrimonium est, si inter eas, qui nuptias contrahunt, conubium sit, et tam masculus pubes quam femina potens sit, et utriusque consentiant, si sui iuris sunt, aut etiam parentel eorum, si in potestate sunt.*“

⁴⁹ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 43.

Římské právo znalo dva druhy řádného manželství (*matrimonium iustum*). Rozdíl mezi nimi byl dán postavením ženy. První, historicky starší forma, se nazývá přísné manželství. Žena v něm přecházela do agnátské rodiny manžela. Druhá forma, tzv. volné manželství, nezakládá mezi manželi žádné majetkové splnutí, žena neprodělávala kapitisdeminuci, majetkoprávně zůstala samostatná (případně nadále majetkově spjata s vlastní rodinou).

a) Manželství přísné – *cum in manum conventione*. Bylo to manželství starého civilního práva. V názvu je obsaženo slovo „*manus*“, což bylo podle Gaiova svědectví symbolem manželské moci nad ženou. Manus znamená ruka, symbol trestu i ochrany. Je pravděpodobné, že původně představovala symbol všech pravomocí otce rodiny a teprve později šlo o moc nad ženou. Nejzákladnější právní jednání starého *ius civile* byla s pojmem „*manus*“ rovněž spojena – *mancipatio*, *manumissio*. Nemohla mít vlastní majetek, vše co měla nebo nabyla, získal její manžel, ev. nebyl-li on sám *sui iuris*, jeho otec. Vstup do takového manželství se rovnal kapitisdeminuci, kdy žena přecházela buď z jedné otcovské moci do druhé, nebo ze statutu osoby *sui iuris* se stávala osobou *alieni iuris*. Koncem republiky se začala tato forma postavení ženy ve svazku s mužem přezívat.

b) Manželství volné – *sine in manum conventione*. Výraz *sine in manum* napovídá, že žena neprodělávala kapitisdeminuci, nestala se osobou právně podřízenou svému muži, nebyla agnátkou ani manžela ani svých dětí. Zůstala v moci svého *patris familias*, či byla osobou *sui iuris*.⁵⁰ Protože manžel nad ní nemá moc (*manus*), musel při kolizi ustoupit silnější (otcovské) moci; teprve za Diokleciána se pro manžela vyhlašovalo *interdictum de uxore exhibenda et ducenda*, tzn. prostředek prétorského práva, kterým mohl žádat vydání manželky a dětí, a to nejen proti třetím osobám, ale i proti nositeli otcovské moci.⁵¹

V rámci *matrimonium cum in manum conventione* můžeme rozlišovat trojí způsob podřízení se manželově moci. „Podřízení se manželově moci podle Gaia – nikoli způsoby uzavírání manželství – manželství mohlo být zřízeno i jen prostým uvedením do domu manžela, manžel se dokonce mohl nechat zastoupit, ale potom nevznikala nad manželkou *manus*.“⁵²

Ve starší době byla při uzavírání manželství obvyklá *matrimonium conventio in manum*, takže vznikl nesprávný názor o dvojím druhu manželství, *matrimonium cum manu* (přísné)

⁵⁰ BLAHO, Peter; HARAMIA, Ivan; ŽIDLICKÁ, Michaela. *Základy římského práva*. 1. vydání. Bratislava: Manz, 1997, s. 129 – 130.

⁵¹ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 45.

⁵² Tamtéž s. 44.

a *matrimonium sine manu* (volné): ve skutečnosti *matrimonium* je jediné a jednotné a *conventio in manum* je institucí zcela odlišnou a samostatnou⁵³

Ve starém římském právu vstupovala žena v *matrimonium cum manu* trojím způsobem:

a) *Confarreatio* - byl náboženský a nejslavnostnější obřad za přítomnosti deseti svědků a dvou kněží (*flaminů*), praktikovaný hlavně mezi patriciji. Při obřadu se obětovalo obětní zvíře a špaldový chléb (pšeničný koláč).⁵⁴ Tento název je odvozen od „*panis farreus*“, což je výraz pro špaldový koláč, který byl obětován Jupiterovi v průběhu obřadu, během nějž si snoubenci dávali souhlas. V pozdějších dobách se *confarreatio* užívala převážně v kruzích kněžských, protože pro kněze byla tato forma povinná a úřad kněžský mohli zastávat pouze lidé, kteří se narodili z konfarcovaného manželství.⁵⁵

b) *Coemptio* – název pochází od „*cum emptione*“, což lze chápat jako obraznou koupi manželky formou mancipace od jejího majitele (zpravidla otce). Žena byla otcem rodiny prodána manželovi, avšak cena byla jen symbolická. Zdá se ovšem pravděpodobné, že původně se jednalo o trh skutečný (manželství koupí), při kterém otec v ceně za nevěstu dostával náhradu za ztrátu pracovní síly, která svou dosavadní rodinu opouštěla. *Coemptio* se užívala obecně, bývala vždycky přístupna i plebejům.⁵⁶ Od konce republiky se této formy v součinnosti s důvěrníkem (*coemptio fiduciaria*) úspěšně používá i k účelům postupující emancipace žen, zejm. zbavit se dosavadního nežádoucího poručení (důvěrník pak ženu propustí ze své moci a stane se sám jejím formálním poručníkem), učinit poslední pořízení, zrušit dosavadní domácí kult i osvobodit se od tíživých rodinných obětí sňatkem se starcem (*senex coemptionalis*). Koncem klasické doby *coemptio* zanikla.⁵⁷

c) *Usus* – bylo vydržení manželské moci nad ženou. Žil-li muž se ženou jako manžel s manželkou po dobu jednoho roku, vznikla mu nad ženou „*manus*“, jestliže s ním žena žila *sub eodem tecto* (pod jednou střechou). Nechtěla-li se žena této moci podřídit, měla již ze Zákona 12 desek právo na tři noci se ze společného bydliště vzdálit, tím se mužovo vydržení přetrhávalo a ženě po návratu k muži začala běžet nová roční lhůta. V době, kdy Gaius psal, „*usu*“ již v užívání nebyl, zčásti prý zrušen zákony, zčásti prostě vyšel z užívání.⁵⁸

Gaius nám podává ve svých Institucích výklad o „druzích manželství“ – Gaius I. 108 a násl. Gaius I.108: Podívejme se nyní (na postavení) těch osob, jež jsou v naší moci

⁵³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 225.

⁵⁴ FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. Ostrava: KEY Publishing, 2011, s. 93.

⁵⁵ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 138.

⁵⁶ Tamtéž s. 138.

⁵⁷ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 104.

⁵⁸ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 138.

manželské. A je to právní postavení vlastní pouze občanům římským. I. 109: (Zatímco) však v pravomoci bývají jak muži, tak ženy, podřizují se moci manželské pouze ženy. I. 110: A tak se kdysi (ženy) podřizovaly moci manželské třemi způsoby, „užíváním“, konfarreací (a) koempci. I. 111: („Užíváním“) se manželské moci podřizovala (žena), která nepřetržitě po jeden rok setrvala (s mužem) jako vdaná. Vzhledem k tomuto totiž, že bývala rok trvající držbou jakoby vydržena, přecházela do rodiny manžela a dostávala se do postavení dcery. Proto bylo v zákoně 12 desek stanoveno, že kdyby se některá (žena) takovým způsobem podřídila moci manžela nechtěla, měla být každý rok po tři noci nepřítomna, aby se takovým způsobem vydržecí lhůta rok co rok přerušovala. Všechno toto právo bylo však zčásti odstraněno zákony, zčásti se na ně zapomnělo neuváděním.

Gaius I. 112: Při konfarreaci se (ženy) podřizují moci manželské jakýmsi druhem oběti, jež se podává Iovovi Farreovi. Používá se při ní pšeničný chléb (*pannis farreus*), proto se jí také říká konfarreace. Kromě toho se také k založení tohoto právního poměru za přítomnosti deseti svědků koná a odbývá mnoho (úkonů dalších) pomocí pevně stanovených a slavnostních slovních (formulí). Tohoto práva se užívá i za našich časů, protože vyšší flaminové, to je Dialové, Quirinálové (a) Martialové, jakož i „králové obětí“ (*reges sacrorum*), jsou vybíráni pouze z těch, kdo se narodil v konfarreovaném manželství; a sami také nemohou zastávat kněžskou hodnost, aniž by se oženili formou konfarreace.

Gaius I.113: Naproti tomu při koempci se (ženy) podřizují moci manželské pomocí mancipace, to je pomocí jakéhosi obrazného prodeje. Za přítomnosti ne méně než pěti svědků, dospělých občanů římských, jakož i vážného (*libripens*), kupuje totiž ženu ten, jehož manželské moci se (žena) podřizuje.

Forma uzavření manželství, a to jak u manželství přísného, tak u manželství volného, nebyla předepsána. Nutný však byl souhlas manželů. Manželství nevznikalo pohlavním aktem, ale vzájemným souhlasem manželů. Nicméně pravidelným (nikoli však nutným) projevem souhlasu manželů bylo slavnostní uvedení do manželova domu (*deductio in domum mariti*) za přítomnosti sedmi svědků.

Manželství znemožňují četné překážky (*impedimentum*), které brání v uzavření řádného manželství. Takovéto překážky mohou být absolutního, nebo relativního charakteru. Mezi absolutní manželské překážky, které vylučují manželství vůbec, tedy s jakoukoli osobou, se řadí nedospělost (tedy muži do 14 let a ženy do 12 let), duševní choroba, impotence, vykleštění a dále trvající nerozvedené manželství. Naopak za relativní překážky vylučují manželství jen s určitými osobami, kdy je možné uzavřít manželství s osobami, které

vyloučeny nejsou, považovalo římské právo pokrevní příbuzenství, agnace a švagrovství, rozdíl ve stavu, poručenství, rozdíl v náboženství a trestný čin.

Pokrevní příbuzenství (*cognatio*) vylučuje všechny příbuzné v linii přímé, v linii pobočné bylo překážkou příbuzenství do 7., později do 4. stupně. Za císaře Claudia se zčásti uvolnil i stupeň třetí, bylo totiž dovoleno ženit se s dcerou bratra (aby se Claudius mohl oženit s neteří Agrippinou), pro dceru sestry však starý zákaz platil dál. Asymetrii odstranil až Justinián, který obnovil zákaz pro celý třetí stupeň.

Agnatio byla relativní překážkou ve stejném rozsahu jako kognace, v pobočné linii však jenom po dobu, co trvala. Švagrovství (*affinitas*) bránilo manželství pouze v linii přímé, a to ještě bez právní sankce. Teprve za absolutního císařství se objevil zákaz brát si za ženu bývalou manželku bratra či manželčinu sestru.

Zatímco agnatio a *affinitas* byly vztahy umělé (právní), kognace jako vztah přirozený nebrala na právní zábrany ohledy: proto se počítala bez zřetele na manželský či nemanželský původ.

Manželství, které bylo uzavřeno proti zákazům pro pokrevní a agnátské příbuzenství, bylo podle práva neplatné a považovalo se za krvesmilné (*incestae et nefariae nuptiae*).

Rozdíl stavu bránil ve staré době manželstvím mezi patricijí a plebejí. Ale zákaz, stojící ještě v Zákoně 12 desek, byl roku 445 př. n. l. zákonem Kanulejovým (*lex Canuleia*) zrušen a pozdější doby jej považovaly za ostudný (např. Cicero). Za Oktaviána Augusta zakázaly *lex Iulia* a *lex Papia et Poppaea* sňatky mezi svobodnými muži (*ingenui*) a některými bezectnými ženami, senátoři se nato nemohli ženit s propuštěnkami, herečkami a dcerami herců. Sankcí však nebyla neplatnost manželství, tu pro senátory nařídil až Marcus Aurelius. Za Justiniána byly všechny tyto zákazy odstraněny, protože císař sám se oženil s tanečnicí z cirkusu.

Poručenství (*tutela*) bránilo, aby se poručník oženil s poručenkou, anebo aby ji provdal za svého syna. Důvod je zřejmý, poručník si nesměl ulehčovat složení účtů z poručenské správy. Překážka byla zavedena až v době císařské.

Za pozdního císařství byly zakázány sňatky mezi křesťany a Židy. Zákaz je zajímavý spíše historicky, než dogmaticky: je to jeden z prvních, později ve středověku tak důležitých zákazů, který podmínila „*disparitas cultus*“.

Jako trest se vylučovalo manželství mezi únoscem a unesenou, stejně mezi cizoložníky.

Vedle těchto právě vyjmenovaných relativních překážek bývaly praktikovány i jiné, např. do nejnovější doby používaný zákaz, aby se úředníci – diplomaté (v Římě zejména úředníci v provinciích) ženili s domorodými ženami. Velmi zajímavou úpravu měl tzv.

smuteční rok (*annus luctuus*) pro ovdovělou ženu. Zakazovalo se jí nové manželství, ne však pod sankcí neplatnosti, kromě bezectnosti ji stíhaly různé majetkové újmy: ztrácela vše, co měla z prvního manželství, nemohla nabývat z testamentu, ba ani „*ab intestato*“ nad třetí stupeň; také nemohla druhému manželovi zanechat více jak 1/3 majetku. Důvodem příkazu roční abstinence nebyl ovšem smutek nad zemřelým manželem, ale možnost sporného těhotenství. Je to patrné nejlépe z faktu, že pro muže žádný smuteční rok neplatil a jeho nový sňatek žádnou lhůtou vázán nebyl.

Od manželských překážek mohl osvobodit dispens senátu nebo císaře, nedával se však v situacích, kdy by mohlo vzniknout veřejné pohoršení (např. při sňatku blízkých příbuzných).⁵⁹

Moc nad manželkou naopak zaniká zánikem manželství, které končí smrtí, odpadnutím některé podstatné náležitosti (zejména souhlasu), dále nezvěstností a ztrátou svobody či občanství.

Zánik manželství způsobuje:

- smrt jednoho z manželů,
- *Capitis deminutio maxima* (upadnutí do otroctví) jednoho z manželů, jestliže upadnou do válečného zajetí oba manželé, v poklasické době manželství trvá, v justiniánském právu může manželka po pěti letech od upadnutí muže do zajetí požádat o zrušení manželství.
- *Capitis deminutio media* (ztráta občanství) jednoho z manželů; v justiniánském právu manželství nezaniká.
- *Vznik příbuzenství*, pokud např. tchán adoptuje zetě nebo snachu.
- *Zapuzením* (repudium) - jednostranný projev vůle ze strany muže z taxativně vymezených důvodů (travičství, podvržení dítěte, cizoložství, padělání klíčů).
- *Rozvodem* (divortium) na základě dohody manželů (původně pouze z vůle manžela).

---

⁵⁹ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 137.

Císař Augustus stíhá toho, kdo zavinil rozvod peněžním trestem. Císař Constantinus Veliký povoluje jednostranný rozvod pouze v případech (*iustae causae*), kdy je manžel vrah, travič, hanobitel hrobu nebo násilník, kdy je žena travička, cizoložnice nebo kuplířka; pro rozvod dohodou neexistují žádná omezení. Za císaře Iustiniana se k platnosti vyžaduje formální dopis (*libellus repudii*), rozšířil *iustae causae* na následující případy: manželé si usilovali o život nebo jeden z nich se podílel na spiknutí proti císaři, manželka chodila do lázní, do divadla nebo na hostiny bez souhlasu manžela, manžel se pokusil použít manželku k prostituci, neprávem ji obvinil z cizoložství nebo si opatřil konkubínu. Provinivší se ztratil nárok na věno a na darování *propter nuptias*. Rozvod *ex bona gratia* (nebyl zaviněn jedním z manželů) v následujících případech: válečné zajetí manžela v délce pěti let, slib čistoty, byla prokázána impotence v prvních třech letech manželství.⁶⁰ Manželství s manželskou mocí mohl rozloučit jenom muž (nositel moci), a to pro vinu ženy, která byla uznána a schválena na domácím soudě. Rozvod se prováděl formálně, pomocí tzv. opačného jednání – *contrarius actus*: při konfariaci to byla *diffareatio* (konaná za účasti pontifiků), při koempci a „vydržení“ se užívala remancipace (manžel prodával ženu „*per aes et libram*“ muži jinému a ten ji potom propouštěl ze své moci). Tím se žena stávala osobou „*sui iuris*“.⁶¹

2.3.5 Instituty podobné manželství – další formy soužití muže a ženy

V římském právu existovaly kromě manželství také instituty jemu podobné, mezi které řadíme konkubinát a *contubernium*.

Konkubinát (*concubinatus*, též *concubitus*) je trvalé sexuální a společenské soužití muže a ženy, kdy se nejedná o poměr právní, nýbrž faktický. Římané definovaly tuto formu soužití jako spojení „*libidinis causa, non liberorum quaesundorum*“ (kvůli chťiči, nikoli kvůli plození dětí). Konkubinát nesměřuje k založení rodiny, směřuje k ukájení smyslnosti (*libidinis causa*) a mezi mužem a ženou neexistovala vůle žít v manželství (*affectio maritalis*). Žena (*concubina*) nesdílí mužovo společenské postavení, který vedle konkubinátu může žít v manželství. Jiná pravidla platila pro ženy. Zákon *Lex Iulia adulteriis* nedovoloval ženám

⁶⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 89 – 90.

⁶¹ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 139.

z vyšších společenských vrstev (*feminae honestae*), aby žily v konkubinátu a takové soužití vyhlásil za veřejný delikt – *stuprum*. Viníci byli stíháni majetkovými tresty.⁶² V konkubinátě obvykle žili lidé, kterým zákonná překážka bránila v řádném manželství (např. vysoce postavení muži nemohli uzavírat sňatek s herečkami či prostitutkami, dále se např. za Oktaviána nesměli ženit vojáci ve službě), tedy převážně z důvodů existence překážky společenské nerovnosti. Dalším důvodem, svědčícím soužití muže a ženy v konkubinátu, byla skutečnost, že se Římané chtěli konkubinátem vyhnout právním účinkům manželství – a to zejména dědickým nárokům a legitimitě potomstva.

Nad dětmi zrozenými z konkubinátu nevznikala otcovská moc – *patria potestas*. Byli tzv. *liberi naturales*, nebo *spurii*, patřili do rodiny matky.⁶³ Děti z konkubíny byly děti nemanželské, kognace se počítala jen ze strany matky, jelikož platila fikce, že dítě nemá otce.

Za principátu je konkubinát častý ve všech případech, kdy není možné uzavřít řádné manželství – tedy hlavně pro překážku společenské nerovnosti. Teprve křesťanští císařové budují konkubinát jako instituci právní, jakési manželství nižšího druhu (*coniugium inaequale*), sice společensky méně hodnotné, nicméně však přísně monogamické, nemožné bez náležitého věku, s příbuzným nebo společně s manželstvím, a též s lepším postavením dětí. Za Justiniána se dokonce každé trvalé soužití s počestnou ženou považovalo za manželství, ne učiní-li strany opačnou *testatio*. Na Východě zrušil konkubinát Lev VI. Moudrý, na Západě zanikl ve 12. století.⁶⁴

Contubernium je další formou soužití muže a ženy odlišné od manželství. Tento pojem vznikl spojením slov „*cum*“ a „*taberna*“, což znamená chýše. Římské právo takto označovalo trvalé soužití mezi otrokem a otrokyní, případně mezi osobou svobodnou a nesvobodnou – tedy takové soužití, kde oba nebo alespoň jeden byli otroky. Římské právo contubernium nesprávně označovalo jako otrocké manželství, ačkoli mezi otroky nebylo možné uzavírat manželství.

Tento vztah je čistě faktický, který závisí na vůli majitele otroka, či otroků. Nepůsobí žádné právní následky a děti z něho vzešlé jsou *partus ancillae* (služky či otrokyně) nebo *liberi naturales* (nemanželské děti) a existuje u nich jen příbuzenský vztah k matce a jejím příbuzným, nikoli však k otci. Contubernium nezakládá práva z kognace - ta však může být po případném propuštění na svobodu překážkou manželství. Tyto nemanželské děti zrozené

---

⁶² BLAHO, Peter; HARAMIA, Ivan; ŽIDLICKÁ, Michaela. *Základy římského práva*. 1. vydání. Bratislava: Manz, 1997, s. 138.

⁶³ Tamtéž s. 138.

⁶⁴ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 112.

v contuberniu či konkubinátu nabyly v poklasické době některých výhod: mají vůči otci alimentační i zákonné dědické právo a také mohou nabýt postavení manželských dětí (*liberi legitimi*).

Nebudeme-li brát v úvahu senatusconsultum Claudianum, které hrozilo zotročením svobodné ženě, která by přes trojí varování pána neustala v soužití s jeho otrokem, nalezneme v zákonném materiálu první „úpravu“ otrockého manželství až v době vlády Konstantina Velkého: císař při prodeji císařských statků doporučuje přihlížet k otrockým rodinám a pokud možno neoddělovat děti od rodičů.⁶⁵

2.3.6 Augustovy reformy rodinného práva⁶⁶

Rozvrat římské rodiny, stoupající počty rozvodů, pokles porodů a vůbec nechuť k manželskému životu vedly Oktaviána Augusta k vydání dvou zákonů, jež měly tomuto úpadku čelit: *lex Iulia* z roku 18. př. n. l. a *lex Papia Poppaea* z roku 9 n. l. – oba zákony se obvykle označují jediným názvem *lex Iulia et Papia Poppaea*.

Zákony především stíhaly majetkovými újmami osoby neženaté a neprovdané (v latině *caelibes*): muži od 25 do 60 let, ženy od 20 do 50 let ztráceli způsobilost nabývat z testamentu, jestliže nežili v řádném manželství. Bylo-li manželství bezdětné (byli-li manželé „orbi“), nabývali z testamentu pouze polovinu toho, co na ně připadalo. Majetek, který neženatí či bezdětní nemohli nabýt, připadal jiným v testamentu obdařeným osobám, které děti měly anebo byl vindikován státem jako odúmrt' (*caducum*).

Naproti tomu se vyhlašovaly výhody pro ty, kdo měli dětí více: tzv. *ius liberorum* osvobozovalo ženy se třemi (propuštěnky se čtyřmi) dětmi od poručenství nad ženami. Uzavírání sňatků se také podporovalo zvýhodněním předpisů o majetku manželky, z druhé strany se začalo přísně stíhat cizoložství.

Augustovy zákony narazily na prudký odpor občanů a zůstaly bez většího úspěchu. Jak potom za císařství začala stále výrazněji pronikat křesťanská ideologie, která celibát

---

⁶⁵ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 136.

⁶⁶ Tamtéž s. 139 - 140.

prohlašovala za stav žádoucí a chvályhodný, zrušil císař Konstantin předpisy o nezpůsobilosti k nabytí z testamentu, *ius liberorum* zrušil Justinián.

2.4 Židovské manželství

Manželství je u členů židovské komunity chápáno jako společný, trvalý závazek mezi mužem a ženou, který je z právního hlediska platný.⁶⁷

Manželství se v judaismu těší nesmírné úctě. Jde o posvátné spojení muže a ženy, jímž se naplňuje jeden z hlavních příkazů Tóry: "Plodte a množte se."⁶⁸

Uzavření manželství a výchova dětí nebylo pouze jedním z náboženských přikázání, nýbrž dokonce prvním příkazem, který Bůh člověku udělil (Gn 1,28). Talmud zdůrazňuje: „Nezadaný člověk žije bez radosti, bez požehnání a bez dobra“ (Jev. 62b). „Neženatý muž není mužem v plném slova smyslu, neboť je řečeno: „Muže a ženu je stvořil a požehnal jim a v den, kdy je stvořil, dal jim jméno Adam (tj. člověk) (Gn 5,2)“ (tamtéž 63a). Žena byla synonymem pro domov, jak ukazuje rčení: „Domovem muže je jeho žena“ (Joma 1,1).⁶⁹

Talmud učí vysoce vznešenému ideálu manželského stavu. Nejběžnějším označením pro sňatek je *kidušin*, doslova „posvěcení“. „Je tak nazýván proto, že manžel zapovídá svou ženu celému světu podobně jako předmět, který je zasvěcen Svatyni“ (Kid. 2b). Na obě strany je proto kladem požadavek nejpřísnější pohlavní čistoty. „Nemravnost v domě je jako červ na zelenině“ (Sota 3b), což platí jak o muži, tak o ženě. Říkalo se: „On mezi vzrostlými dýněmi, ona mezi mladými“ (tamtéž 10a), což znamená, že nevěrnost manžela vede k nevěře ženy.

Požadavek vysokého standardu rodinného života hlásají také výroky: „Ten, kdo svou ženu miluje jako sebe sama, kdo ji ctí více než sebe sama, kdo své dcery a syny vede po správné stezce a kdo se brzy po dosažení dospělosti postará o jejich sňatek, k tomu se vztahuje text: „Shledáš, že pokoj je ve tvém stanu“ (Jb 5,24)“ (Jev. 62b). Měj svou ženu v úctě, neboť tak obohacuješ sám sebe. Muž necht' vždy dbá úcty, která náleží jeho ženě,

---

⁶⁷ ABU LEIL, Ibrahim. Právní úprava manželství v Izraeli : diplomová práce. Brno : Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2007. s. 16. Vedoucí diplomové práce prof. JUDr. Milaně Hrušákové, CSc.

⁶⁸ KONEČNÁ, Markéta. *Judaismus – životní události*. [online]. olesnice.katolik.cz. [cit. 2. března 2013]. Dostupné na <http://olesnice.katolik.cz/serialy/nabozenstvi/judaismus_zivotni_udalosti.php>.

⁶⁹ COHEN, Abraham. *Talmud (pro každého). Historie, struktura a hlavní témata*. Praha: Sefer, 2006, s. 207.

neboť jeho dům zakouší požehnání jedině díky ní“ (BM 59a).⁷⁰

Židovské manželství spočívá na vzájemné důvěře a dohodě. Tuto myšlenku vyjadřuje po tisíciletí svatební smlouva, nazvaná aramejsky *ketuba*, která stanovuje práva a závazky manželů. Manžel se podpisem svatební smlouvy především zavazuje, že se ke své ženě bude chovat s úctou, že ji nenechá bez prostředků. Ketuba, která zůstává ve výlučném vlastnictví ženy, rovněž stanovuje hmotné zajištění ženy pro případ úmrtí manžela nebo rozvodu.⁷¹

Okamžitě po svatbě (*chatunná*) odcházela žena se svým mužem do jeho rodiny a kmene. Majetek, který si od svých rodičů do manželství brávala, náležel vždy jen jí a ponechávala si jej i po rozvodu nebo po mužově smrti.

V izraelských právních normách týkajících se manželství se odráží nižší vývojový stupeň patriarchální rodiny. Manželství založené na zásadě mnohoženství (polygamie) je považováno za běžný jev. Muž měl právo, pokud mu dovoľovalo jeho jmění, vzít si více žen a vedle toho si koupit i otrokyně, které kromě svých pracovních povinností byly též jeho souložnicemi. Pojem vedlejší ženy v izraelském zákonodárství neexistoval.⁷² První mívala výsadní postavení a její syn býval většinou dědicem, protože byl nejstarší ze všech otcových potomků.⁷³ Největší lásku muž obvykle věnoval své první manželce. Proto se praví: „Jestliže mužova první žena zemře za jeho života, je to, jako by byl za jeho života zničen Chrám. Zemře-li mužova manželka za jeho života, svět se mu stane temnotou“ (Sanh. 22a). „Ožení-li se muž znovu po své první ženě, vzpomíná činů té první“ (Ber. 32b).⁷⁴ Všechny ženy měly stejná práva (Deut. 21, 15-17). Cizoložství bylo trestáno ukamenováním (Deut. 22,22). Na muže se vztahoval tento trest v případě pohlavního styku s manželkou jiného muže nebo se zasnoubenou dívkou (Deut. 22, 23). Naproti tomu znásilnění nezasnoubeného děvčete bylo považováno za poškození majetku jejího otce. Zákon přikazoval, aby muž zaplatil jejímu otci 50 šekelů stříbra a vzal si ji za manželku, pokud k tomu dal její otec svolení (Ex. 22, 16; Deut. 22, 28 – 29).

Žena byla v podstatě považována za majetek svého muže. Tuto skutečnost prozrazuje již sám název pro manžela (*ba'al* = pán, vlastník, majitel). Přesto nebylo její právní postavení v manželství horší než před sňatkem, spíše naopak, protože její otec ji jako svou dceru

---

⁷⁰ Tamtéž s. 210.

⁷¹ KONEČNÁ, Markéta. *Judaismus – životní události*. [online]. olesnice.katolik.cz. [cit. 2. března 2013] Dostupné na <http://olesnice.katolik.cz/serialy/nabozenstvi/judaismus_zivotni_udalosti.php>.

⁷² CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 123.

⁷³ KLAŠKOVÁ, Marie. *Židovská svatba*. [online]. biblickedilo.cz. [cit. 2. března 2013]. Dostupné na <<http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-c/zidovska-svatba/>>.

⁷⁴ COHEN, Abraham. *Talmud (pro každého). Historie, struktura a hlavní témata*. Praha: Sefer, 2006, s. 211.

považoval rovněž za svůj majetek a mohl jí nadto prodat i do otroctví (Ex. 21, 7). Manžel naproti tomu nesměl prodat svou ženu; zákon mu dokonce zakazoval prodat otrokyni, s níž se předtím tělesně stýkal (Deut. 21, 14).⁷⁵

Muž byl sice pánem ženy, ale nebyl otrokářem. Odvážná a šikovná žena mohla dosáhnout velkého vlivu na muže. Co si žena do manželství přinesla, zůstávalo jejím vlastním majetkem, nad kterým muž neměl pravomoc. Povinností muže bylo starat se o stravu a oděv všech jeho žen i dětí. Ostatní manželky nesměl přitom zanedbávat ani s nimi tvrdě nakládat.⁷⁶ Muž a žena jsou nabádáni, aby si byli v životě navzájem partnery. Proto přísloví káže: „Je-li tvá žena malá, schňi se a šepťej jí“ (BM 59a), tj. manžel si o sobě nemá myslet, že je své ženě příliš nadřazen na to, aby se s ní radil o svých záležitostech.⁷⁷

Jak jsem již zmínila, jedním z židovských přikázání bylo uzavření manželství a výchova dětí. V manželství se dokonce kladl důraz na lásku – manželé se k sobě měli chovat uctivě a laskavě. Přísný odsudek pro peníze se ozývá ve slovech: „Kdo si vezme ženu pro peníze, bude mít děti se špatnou pověstí“ (Kid. 70a). Nedostatek lásky mezi rodiči se odrazí na charakteru potomků.⁷⁸

Další povinností manželky je vyjadřovat svoji lásku k muži také péčí o svůj zevnějšek. Žena by měla dbát na to, aby se svému muži líbila. V opačném případě se totiž dle názoru Hilelovy školy mohl nechat muž rozvést dokonce i tehdy, najde-li jinou ženu krásnější, než je ona.

Manžel měl právo žádat manželčinu věrnost. V případě, že zjistil, že je mu žena nevěrná, mohl žádat rozvod – Talmudický zákon stanoví, že „se ženou, která se dopustila cizoložství, je třeba se rozvést“ (Ket. III, 5).⁷⁹

Manželka neměla právo přijímat návštěvy bez manželova souhlasu. Manžel mohl po manželce požadovat, aby bez jeho souhlasu neopustila byt na delší dobu. „Sluší se pro ženu, aby zůstávala doma, a muž aby šel na tržiště a učil se porozumění od ostatních mužů“ (GnR XVIII, 1).⁸⁰ Toto právo však mohl muž uplatnit pouze za předpokladu, že manželce zařídil byt splňující veškeré hygienické požadavky. Manžel je totiž zodpovědný za plné zaopatření manželky.

---

⁷⁵ CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963, s. 123 - 124.

⁷⁶ KLAŠKOVÁ, Marie. *Židovská svatba*. [online]. biblickedilo.cz. [cit. 2. března 2013]. Dostupné na <<http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-c/zidovska-svatba/>>.

⁷⁷ COHEN, Abraham. *Talmud (pro každého). Historie, struktura a hlavní témata*. Praha: Sefer, 2006, s. 210.

⁷⁸ Tamtéž s. 207 - 208.

⁷⁹ Tamtéž s. 213.

⁸⁰ Tamtéž s. 206.

Muž byl povinen se o ženu řádně starat (Ket. 77a), v případě nesplnění této povinnosti manželem a dále také z důvodu impotence manžela byl soudním dvorem muž donucen se se svou ženou rozvést, jestliže si to ona přála a muž rozvod odmítal. „Jestliže manžel složí slib, že se svou ženou nebude mít styk, Šamajova škola mu dává dva týdny, Hilelova škola týden“ (Ket. V,6), a jestliže na konci této lhůty svůj slib nezruší a nezačne se svou ženou společně žít, je donucen se s ní rozvést.⁸¹

Žena byla oprávněna k rozvodu také v případě, kdy její manžel onemocněl nějakou odpudivou chorobou anebo se věnoval povolání, kterým se jí hnusil. Těmito případy bylo: stížení muže malomocenstvím, onemocnění polypem, sběrač psích lejn, tavič mědi nebo jirchář, ať už tyto důvody existovaly před svatbou, anebo vznikly po svatbě.⁸²

Jelikož hlavním cílem manželství byla výchova dětí, měla žena (a také muž) povinnost plodit potomky. Proto bylo uzákoněno: „Jestliže se muž oženil se ženou a byl s ní deset let, aniž porodila dítě, není mu dovoleno, aby zůstal zproštěn (povinnosti zplození potomstva). Když se s ní rozvede, může se znovu vdát, a druhý muž jí dá deset let. Potratí-li, počítá se lhůta deseti let od doby potratu“ (Jev. VI, 6).⁸³

I v době učenců přetrvával patriarchální biblický řád, v němž měl manžel nad ženou absolutní moc. Tím si můžeme vysvětlit, proč Talmud například nikdy nezpochybňuje zásadu: „Se ženou je možno se rozvést s jejím souhlasem nebo bez něj, s mužem ale pouze s jeho souhlasem“ (Jev. XIV, 1). Rozvedení manželství spočívalo v předání rozlukového listu (zvaného *get*) ženě manželem, a to buď osobně, nebo prostřednictvím pověřeného zástupce.

Uvažujeme-li o zákonech o rozvodu v jejich celku, docházíme k oprávněnému závěru, že pro ženu neznamenal těžké znevýhodnění. Přes relativní snadnost, s níž bylo možné rozvodu dosáhnout, nemáme důkazy o zneužívání této možnosti. Vznešený ideál manželského života vštěpovaný Talmudem a v době jeho vlády praktikovaný – k čemuž patrně přispívalo i vědomí, že nešťastný svazek je možné v případě nutnosti bez potíží ukončit – pozvedl standart manželského stavu mezi židovstvem na vysokou úroveň.⁸⁴

Zvláštní institucí židovského manželského práva je tzv. levirátní manželství. Zákonný předpis o levirátním manželství (z latinského *levir* = švagr, hebrejsky *jávám*) je obsažen v Deuteronomiu (Deut. 25, 5), avšak instituce levirátu sahá jistě do doby mnohem starší. Podle tohoto ustanovení je muž povinen vzít si ženu svého zemřelého bratra za manželku

---

⁸¹ Tamtéž s. 214.

⁸² Tamtéž s. 215.

⁸³ Tamtéž s. 214.

⁸⁴ COHEN, Abraham. Talmud (pro každého). Historie, struktura a hlavní témata. Praha: Sefer, 2006, s. 213, 216.

v případě, že nezanechal po sobě žádné děti. Jelikož bezdětné manželství bylo pro Izraelce hanbou a potupou, připisoval se prvorozený syn z tohoto levirátního manželství zemřelému bratrovi, byl dalším pokračovatelem v jeho rodokmenu a stával se jeho dědicem.⁸⁵ Pokud muž odmítl splnit tuto povinnost, vdova měla právo stěžovat si u rady starších.

---

⁸⁵ CVETLER, Jiří, TUREČEK, Josef a kol. Světové dějiny státu a práva ve starověku. Praha: Orbis, 1963, s. 124.

3 Vliv křesťanství na vývoj manželského práva

3.1 Pojetí manželství v křesťanské církvi

Manželství ve středověku bylo regulováno náboženskými normami a k jeho vzniku stačil pouze souhlas obou partnerů. Ve 13. století však nastal zlom. Manželství bylo prohlášeno svatým a začalo být chápáno jako formální instituce. Od koncilu v Trentu konaného v roce 1563 je instituce manželství ovládána kanonickým právem.

Kodex kanonického práva stanovuje právní podmínky pro uzavření sňatku v katolické církvi. Pro platnou formu uzavření manželství se vyžaduje aktivní účast faráře, či kněze farářem delegovaným v místě uzavření manželství a alespoň dvou svědků. V nebezpečí smrti je možná účast pouze 2 svědků. Tato forma je povinná pro všechny, kdo jsou v katolické církvi. Obvyklou přípravou na manželství jsou zasnuby, poučení manželů a ohlášky. Dispens od manželských překážek uděluje diecézní biskup. Mezi tzv. prosté překážky patří: jednoduché řeholní sliby, příbuzenství zákonné či pokrevní, rozdílnost vyznání, nezletilost, pohlavní neschopnost, ještě trvající manželský svazek, různost náboženství, přijetí svátosti svěcení, veřejné doživotní (řeholní) sliby, aj.⁸⁶

Nejčastěji se pro definici manželství používá obrat obsažený v konstituci II. vatikánského koncilu *Gaudium et spes*, č. 48; opakuje jej kán. 1055 § 1: „Manželský svazek (*matrimoniale foedus*), který muž a žena mezi sebou uzavírají nejvnitřnější společenství celého života, zaměřené svou povahou na prospěch manželů a na plození a výchovu dětí, je mezi pokřtěnými povýšen Ježišem Kristem na svátost.“⁸⁷ Proto mezi pokřtěnými nemůže být platná manželská smlouva, která by nebyla svátostí (srov. CIC/1983, kánon 1055, § 2).

Manželské právo kanonické je vybudováno na základních principech, jež vyplývají z křesťanské věrouky: monogamie, svátostnost a nerozlučitelnost. Ustanovení kánonů v podstatě odrážejí poměry evropské feudální společnosti vrcholného středověku 12. – 14. století, kdy vznikají nejdůležitější kanonistické texty. Kanonické právo se snaží

⁸⁶ Manželství. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001, 2013 [cit. 2. března 2013]. Dostupné na: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Man%C5%BEelstv%C3%AD#Man.C5.BEelstv.C3.AD_v_kanonick.C3.A9m_pr.C3.A1vu>.

⁸⁷ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. Praha – Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 14.

zajistit stabilitu patriarchální monogamní rodiny feudálního řádu a současně co možno rozšířit okruh působnosti církve při správě manželských vztahů na úkor státu, aby do církevních pokladnic plynulo co nejvíc poplatků za různé úkony s touto správou spojené, při jejichž vymýšlení byla vynalézavost církevního aparátu opravdu nevyčerpatelná.⁸⁸

Další zásadou, kterou se řídila křesťanská věrouka, se stala monogamie manželství. V zájmu historické pravdy je však v tomto ohledu nutno připomenout, že ve svých počátcích bylo křesťanství mnohdy a mnohde bezmocné proti názorům, které dovoľovaly manželství mezi jedním mužem a několika ženami. To platilo například o oblastech židovských a egyptských – ostatně Starý zákon zásadu monogamie neobsahoval. Teprve v období, kdy se křesťanství dostalo do užšího styku s řeckou a římskou kulturou, nastala ve věci zásadní změna. Avšak teprve scholastická teorie dovedla díky tomu, že jako pramen víry respektovala také tradici, monogamii manželství do krajních důsledků.⁸⁹

Vývoj kanonického práva byl ovlivňován zejména institucemi římského práva. Vliv římského práva je patrný skutečností, že žena sňatkem přecházela do mužovy rodiny a získávala nárok na výživu i dědictví. Zato dostávala od rodičů výbavu, tj. drobné věci pro svou osobní potřebu (šaty, prádlo, šperky apod.), a věno, větší, často nemovitý majetek, který rodina dívčina poskytovala mužovi jako pomoc na úhradu břemen manželství, a který přecházel do jeho vlastnictví.

Manžel, který věno přijal, byl zato povinen zřídit manželce obvěnění, tj. majetek, který manželku hmotně zajišťoval pro případ vdovství. Výše obvěnění bývala určována násobkem přijatého věna. Obvěnění zůstávalo ve vlastnictví mužově a teprve po jeho smrti přešla jeho držba na vdovu, která z něho pobírala užitky. Podstata obvěnění se však stala vlastnictvím mužových dědiců, kteří se k jeho výnosu dostali po smrti vdovy.⁹⁰

Kanonické právo pokládalo muže za hlavu rodiny a ukládalo ženě povinnost poslušnosti, což bylo posilováno obyčejem a předpisy státního práva, které se mnohde v této oblasti s církevním právem prolínalo. Postavení ženy se postupně lepšilo, nepochybně následkem uvolňování rodinných vztahů rozvojem zbožní výroby a trhu, a také původní neomezené kárné právo mužovo nad ženou se značně zmírňovalo. Mužova pravomoc nad

---

⁸⁸ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 64.

⁸⁹ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 57 – 58.

⁹⁰ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 72.

ženou nebyla ovšem nikde přesně formulována; fakticky byla tím menší, k čím nižší společenské vrstvě manželé náleželi, a čím více se žena podílela na výrobním procesu.⁹¹

3.2 Vliv kanonického práva na vývoj manželských práv a povinností

Podstatné náležitosti manželství uvedené v kánonu 1056 CIC/1983 jsou jednota (unitas) a nerozlučnost (indissolubilitas), z čehož lze také dovodit jednotlivá práva a povinnosti manželů. Samotná jednota je v nauce kanonického manželského práva chápána jako náležitost intenzivní (kvalitativní). Rozumí se jí skutečnost, že manželé společně mezi sebou sdílejí všechny aspekty lidského života. Stejně intenzivní sdílení s několika dalšími osobami najednou by popíralo vlastní podstatu a výjimečnost manželství jako nejvnitřnějšího osobního společenství muže a ženy. Výše zmíněná jednota může být také vykládána jako věrnost – ne však v užším smyslu jako absence partnerské nevěry vůči manželovi. Věrností ve smyslu jednoty manželů lze rozumět věrnost v obtížných záležitostech všedního života. To je vyjádřeno mj. i ve vzájemném slibu během svatebního obřadu, kde si snoubenci slibují „zachovat lásku, úctu a věrnost, nikdy se (vzájemně) neopustit a nést společně vše dobré a zlé.“ Jednota manželů pak spočívá ve vnitřně prožívaném osobním společenství výhradně mezi manžely, která se navenek projevuje ve společném trpělivém snášení a řešení těžkostí všedního života.

Nerozlučnost manželství je rovněž vyjádřena ve vzájemném slibu snoubenců během svatebního obřadu: „Dokud nás smrt nerozdělí“. Tím je zdůrazněno, že manželství je celoživotním společenstvím, které se vyznačuje především stálostí obou partnerů v manželském svazku. Zde lze rozumět věrností stálost manželů v partnerském vztahu.

Manželství v římskokatolickém duchu znamená úplné přijetí manžela, se vším všudy, tedy i s jeho budoucností, o níž v okamžiku sňatku nevíme, jaká bude. Na druhé straně je úplné odevzdání se manželovi s budoucností vlastní. Nerozlučnost pak nachází své vyjádření v povaze manželství jako společenství celoživotního, které není lidskou mocí rozlučitelné. V ideálním případě má manželství trvat celý život a zaniknout přirozeně smrtí jednoho

---

⁹¹ Tamtéž s. 73.

z manželů. Přesto v životě nastávají situace, kdy soužití manželů vlivem nastalých okolností (domácí násilí, týrání dětí, nevěra, negativní povahové rysy některého z manželů) již dále není únosné a možné; pro tuto situaci je určen právní institut přerušení manželského společenství při zachování manželského svazku (kán. 1151 až 1155 CIC/1983).⁹²

Avšak ani pravidlo nerozlučitelnosti manželství za života manželů se nezachovalo v celém svém rozsahu. Jedním z důvodů k tomu byl nepochybně názor světských právních systémů, který platil na všech územích, kde se v té době šířilo křesťanství. Státu byla totiž naprosto cizí myšlenka, že by bylo třeba z nějakého důvodu v zájmu sociálního pořádku zakázat po smrti některého z manželů druhému uzavřít nový sňatek. A tak přesto, že křesťanství původně zakazovalo opětovné sňatky vdovců a vdov, došlo i v tomto směru ze strany katolické církve postupem času k ústupu.⁹³ Kanonické právo připouštělo principiálně pouze rozvod manželství, což znamenalo, že manželé po něm mohli mít oddělené bydliště a že byli osvobozeni od manželských povinností. Jejich manželství však podle názoru církve formálně trvalo i nadále, což mělo za následek nemožnost uzavření jiného manželství.

Také toto obecné pravidlo mělo své výjimky. Například legitimní manželství, uzavřená nekřtěnými osobami, dovozovala církvi anulovat je ve prospěch víry, jestliže některý z manželů přestoupil ke křesťanství a druhý manžel ohrožoval jeho náboženský život. Takovým manželstvím byla na základě privilegia Paulina povolena rozluka. Podobně bylo za života manželů rozlučitelné *matrimonium ratum*, jestliže manželé spolu dosud neobcovali.⁹⁴

Vzájemné postavení manželů je upraveno v Kodexu kanonického práva z roku 1983 v části týkající se účinků manželství, kde se stanoví, že každý z obou manželů má stejnou povinnost i právo na to, co patří ke společenství manželského života.

Další práva a povinnosti manželů z platně uzavřeného manželství v katolické církvi lze vyčíst z cílů manželství, mezi které patří:

- *bonum prolis* (dobro potomstva) – plození a výchova dětí;
- *bonum fidei* (dobro věrnosti) – vzájemná věrnost vyplývající z vlastnosti unitas, tj. z jednoty manželů;
- *bonum sacramenti* (dobro svátosti) – nerozlučitelnost posílená silou svátosti.⁹⁵

⁹² DOFKOVÁ, Veronika. *Srovnání právních předpisů pro uzavření manželství církve římskokatolické, českokobratrské evangelické a pravoslavné v českých zemích a na Slovensku (diplomová práce)*. Olomouc: Palackého univerzita, Právnická fakulta, 2011. s. 12, 14. Vedoucí diplomové práce Damián Němec.

⁹³ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 57 – 58.

⁹⁴ Tamtéž s. 60.

⁹⁵ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. Praha – Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 17, 18.

Důraz je kladen na trvalou a výlučnou povahu manželství a rovnost manželů, co do práv a povinností ohledně všeho, co patří ke společenství manželského života. Příkladem jmenujme společné soužití, věrnost, společné hospodaření a uhrazování nákladů na domácnost, vzájemné zastupování v běžných záležitostech atd. (CIC/1983, kán. 1134, 1135, lze subsidiárně použít zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů, zejména ustanovení § 18 - 21 tohoto zákona, kde je popisovaná materie upravena.)⁹⁶

Dále pro manžele platí princip zákazu předmanželských sexuálních styků, zákaz zapuzování manželek a princip zdrženlivosti v sexuálních stycích. Co se týká povinnosti věrnosti, tak platí pro muže stejně jako pro ženu.

Muž a žena mají v manželství stejná práva a povinnosti: jsou povinni spolu žít, vzájemně respektovat svoji důstojnost, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Každý z obou manželů má stejnou povinnost i právo na to, co patří ke společenství manželského života (kán. 1135).

Manželé jsou povinni a oprávněni zachovávat manželské soužití, pokud je neomlouvá zákonný důvod (kán. 1151). Toto manželské soužití však někdy není možné (nebo by bylo velmi obtížné) pro odsouzeníhodné jednání jednoho z manželů (cizoložství, týrání druhého manžela nebo dětí atd.). V takovém případě může místní ordinář svým dekretem povolit oddělené bydlení manželů; v dikci starého kodexu z roku 1917 šlo o tzv. odloučení od lože, stolu a bydlení. V tomto případě však manželský svazek nezaniká, nýbrž se pouze určitým způsobem uvolňuje - zpravidla do doby, dokud trvá důvod odluky.⁹⁷ Po dobu odloučení manželů je nutné se vhodně postarat o náležitá opatření a výchovu dětí (kán. 1154). Partner, který se neprovinil, může vždy – a právo to hodnotí jako chvályhodný čin – obnovit manželské soužití s druhým partnerem; v tom případě se vzdává práva na odloučení (kán. 1155).

Církevní právo uvádí dvě skupiny důvodů pro odloučení manželů:

- neodpuštěné cizoložství (kán. 1152);

---

⁹⁶ DOFKOVÁ, Veronika. *Srovnání právních předpisů pro uzavření manželství církve římskokatolické, česko-bratrské evangelické a pravoslavné v českých zemích a na Slovensku (diplomová práce)*. Olomouc: Palackého univerzita, Právnická fakulta, 2011. s. 16, 17. Vedoucí diplomové práce Damián Němec.

⁹⁷ HRDINA, Ignác Antonín. *Manželství v současném českém i kanonickém právu*. [online]. spcp.prf.cuni.cz. [cit. 12. března 2013]. Dostupné na <<http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm>>.

- pokud druhý partner ohrožuje po stránce tělesné či duševní partnera nebo děti nebo dělá společný život nesnesitelným (kán. 1153).⁹⁸

Porušení manželské věrnosti tělesným způsobem je jednak závažným narušením manželského slibu (což nutně vyvolává reakci u druhého partnera), jednak však velmi často také manifestací závažnějšího narušení manželského společenství. Musí se však jednat o cizoložství úplné po stránce materiální (sexuální styk), formální (dobrovolnost – ne tedy násilí, v omámení apod.) a morálně jisté (nestačí tu pouhá pochybnost o věrnosti či podezření na nevěru).

I za této situace díky Boží milosti zůstává možnost obnovy a znovunavázání společenství života, a proto jsou k němu manželé vybízeni na prvním místě (a to nejen kvůli sobě, ale i pro dobro dětí). Odpuštění může být výslovné, nebo mlčky, především pokračováním v soužití – právě se předpokládá odpuštění, pokud neprovinivší se partner poté, co se o cizoložství dozvěděl, se svým partnerem sexuálně žije, a také pokud spolu setrvají po dobu šesti měsíců od notifikace cizoložství; tato presumpce je vyvratitelná.⁹⁹

Tato povinnost manželů vzájemně si odpouštět nevěru je zakotvena v CIC/1983, kán. 1152, § 1 – „Velmi se doporučuje, aby manžel z křesťanské lásky a kvůli prospěchu rodiny neodmítl odpustit druhé straně cizoložství a nerozvrátil manželský život; jestliže mu vinu výslovně nebo mlčky neodpustil, je oprávněn opustit manželské soužití, jestliže s cizoložstvím nesouhlasil nebo mu nezavdal příčinu nebo sám je nespáchal.“ Kán. 1152, § 2 – „K odpuštění mlčky dochází v případě, kdy manželský partner, který se neprovinil, i když se o cizoložství dozvěděl, s druhým manželem dobrovolně manželsky obcoval; odpuštění se předpokládá, jestliže po více než šest měsíců zachoval manželské spolužití a neobrátil se na církevní nebo světské představené.“

Kán. 1152, § 3 – „Jestliže manželský partner, který se neprovinil, sám opustí manželské spolužití, předloží svůj případ do šesti měsíců příslušnému církevnímu představenému, který po přihlídnutí ke všem okolnostem zváží, zda může být neprovinivší se manžel přiveden k odpuštění viny a k tomu, aby odloučení trvale neprodlužoval.“

Jestliže však provinivší se manžel nechce dál žít se svým partnerem, má právo na odloučení z těchto předpokladů:

- nedošlo k odpuštění výslovně ani mlčky;

⁹⁸ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. Praha – Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 167 - 170.

⁹⁹ Tamtéž s. 168.

- pokud s cizoložstvím nesouhlasil nebo k němu nezavdal příčinu (značnou nevlídností, neodůvodněným odmítáním sexuálního styku apod.);
- pokud sám nespáchal cizoložství (kán. 1152 § 1).

Většinou však na základě cizoložství dochází velmi rychle k přerušení manželského soužití. Do šesti měsíců je poškozený partner povinen předložit věc (obvykle prostřednictvím faráře) místnímu ordináři, aby věc posoudil, pokusil se manžele přivést k odpuštění a – pokud se to ukáže neúčinným – rozhodl, zda má dále trvat odloučení, nebo ne (obvykle tu dávají odborné vyjádření ordinářem oslovení členové církevního soudu). Pokud odloučení schválí, chápe se toto povolení jako svou povahou trvalé; přesto se má ordinář snažit hledat prostředky k tomu, aby toto odloučení fakticky nebylo trvalé, aby mohlo dojít k odpuštění (kán. 1152 § 3) – to je však někdy bohužel prakticky již nemožné.¹⁰⁰

Dalším důvodem pro odloučení manželů kromě neodpuštěného cizoložství je také případ, kdy druhý partner ohrožuje po stránce tělesné či duševní partnera nebo děti nebo dělá společný život nesnesitelným. Jedná se o zvlášť závažné narušení manželského soužití, kdy fyzické nebo psychické násilí (v různých formách, včetně ponižování nebo fyzického či mravního nebezpečí pro děti) anebo další závažné důvody (např. psychická choroba) činí společné soužití nemožným nebo neúměrně tvrdým. V tomto případě je povinnost předložit věc místnímu ordináři, který jí má posoudit a rozhodnout o dalším postupu (kán. 1153 § 1 – obvykle tu dávají odborné vyjádření ordinářem oslovení členové církevního soudu).

Pokud však hrozí nebezpečí z prodlení (nebezpečí zabití, ublížení na zdraví, závažné ohrožení výchovy dětí apod.), je možné okamžité odloučení na základě uvážení a rozhodnutí samotného ohroženého partnera. Zůstává však povinnost předložit věc místnímu ordináři, který dále rozhodne (kán. 1153 § 1).

Pokud odloučení schválí, udělá to na buď na dobu určitou, nebo neurčitou; nikdy však – s ohledem na možnost pozitivních změn a sílu Boží milosti – natrvalo. Toto povolení se tedy chápe jako svou povahou přechodné.

Jestliže tyto příčiny pomínou, má být manželské soužití opět obnoveno, pokud místní ordinář neusoudí jinak (kán. 1153 § 2). Často již však bývá společenství osob natolik

---

¹⁰⁰ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. Praha – Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 168 - 169.

rozvráceno, že návrat k manželskému soužití je prakticky nemožný, nebo je spojený s hrdinským úsilím, k němuž však nelze nikoho zavazovat.¹⁰¹

---

¹⁰¹ Tamtéž s. 169 - 170.

4 Právní úprava manželství v období osvícenství

4.1 Rodinné právo v rakouském Všeobecném občanském zákoníku z r. 1811

V zemích Habsburské monarchie upravoval osobní vztah mezi manžely Všeobecný občanský zákoník (ABGB) z roku 1811, teprve tento velký kodex lze považovat za první zákonnou normu manželského práva na našem území. Také zde vycházela úprava práva manželského a rodinného z tradice práva kanonického. Jeho pravidla však byla státem autorizována a jejich dodržování se ocitlo pod dohledem státu. Občanský zákoník chápal manželství jako smlouvu mezi manžely, založenou na snubní svobodě, tj. že manželství může uzavřít každý, komu nebrání nějaká zákonná překážka. Tyto zákonné překážky byly v zákoníku formulovány velmi podrobně. Navíc byl do roku 1867 třeba při uzavírání každého manželství politický konsenz, což byl souhlas orgánu veřejné správy. Souhlas byl vázán na důkaz, že žadatel je schopen uživit sebe i svou rodinu a na skutečnost, že je fyzicky i mravně způsobilý. Zvláštní překážkou pro uzavření manželství byla v některých případech i povolání. U státních úředníků byl vyžadován souhlas nadřízených, manželství činných vojáků se dovolovalo až po ukončení vojenské povinnosti, resp. pokud byl muž u třech odvodů uznán vojenské služby neschopen. U důstojníků se pak kromě souhlasu představených vyžadovalo ještě složení poměrně vysoké peněžité kauce (až 120 000 K).

Všeobecný občanský zákoník koncipoval manželství jako svazek dvou nerovnoprávných subjektů, žena měla podle něj podřízené postavení. Manžel byl prohlášen za hlavu rodiny, žena měla být podřízena jeho moci a musela mu pomáhat v hospodářství, obydli a plnit jeho nařízení.¹⁰²

Manželství je v ABGB definováno v ustanovení § 44 jako „uzavření manželské smlouvy, ve které dvě osoby různého pohlaví projevují podle zákona svoji vůli, že budou žít v nerozlučném společenství, děti ploditi, je vychovávat i poskytovat si vzájemnou pomoc.“ Toto nerozlučné společenství muže a ženy je uznáváno pouze ve formě monogamie.

Osobní práva a povinnosti manželů vycházela z účelu jejich spojení, ze zákona a ze sjednaných úmluv. Naproti tomu v druhé části ABGB byla upravena práva věcná založená na

---

¹⁰² VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 70 - 71.

základě svatebních smluv.

Oba manželé jsou především stejně zavázáni k povinnosti manželské, mají také povinnost být si věrni (a to nejen u žen, ale i u mužů) a dále jsou zavázáni ke slušnému zacházení. Muž je považován za hlavu rodiny, který má právo spravovat domácnost, ale na druhou stranu je povinen poskytovat manželce podle svého jmění slušnou výživu a zastupoval ji ve všech případech.

Manželka obdrží jméno mužovo a požívá práv jeho stavu. Jest povinna následovat manžela do jeho bydliště, pomáhati, seč jest, v domácnosti a ve výdělku, a pokud toho vyžaduje domácí pořádek, sama plniti a postarati se, aby byla plněna opatření, která muž učiní.

Žena svatbou mimo jiné ztrácela své soukromí, nepřipouštěli se jí jakékoliv tajnosti před mužem, naopak to ovšem nefungovalo. Za jakousi morální nevěru byla považována i výměna dopisů za zády manžela. Ze zákona měl muž povoleno zachytit všechny manželčiny dopisy, přijaté i odesílané jakýmkoliv způsobem a případně je použít jako důkaz při rozvodu. Žena naopak neměla právo ani zastavit sluhu s dopisem svého manžela, ani dopisy použít při rozvodu, pokud je získala krádeží. Rozdílný byl pohled i na nevěru. U muže se za nevěru považoval až stálý vztah a odsouzeníhodný jen v případě, když nechal svou milenkou žít ve stejném domě jako svou manželku. A spíše na tento čin bylo pohlíženo jako na hřích bigamie. Zatímco žena mohla být za svůj čin potrestána vězením od tří měsíců do dvou let, muž pouze zaplatil pokutu.

V manželství byla také žena znevýhodněna v rámci zdravotní odpovědnosti. Muž pokud přenesl syfilis opakovaně a i vědomě na svou ženu, nebyl považován za vinného, ale v obráceném případě to představovalo důvod k rozvodu. Neboť šlo jistě o následek nevěry. A jak tvrdí Pufendorf: "Historie i dávná národů dokládá, že muži mívali i více žen, ale je zcela proti přirozenému právu, aby žena měla více mužů."¹⁰³

---

¹⁰³ ŠANDOVA, Michaela. *Obráz ženy v právu v 19. století. (seminární práce)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií, 2005. s.5 – 6.

4.2 Rodinné právo ve Francouzském občanském zákoníku z r. 1804

Další velkou kodifikací manželského a rodinného práva představoval Francouzský občanský zákoník z r. 1804 (zvaný Code civil nebo Code Napoléon). Tento kodex upravoval základní vztahy buržoazní rodiny, přičemž, na rozdíl od demokratické frazeologie revolučního zákonodárství, vyjadřoval celkem nepokrytě její soukromovlastnický základ a patriarchální ráz.

Článek 123 tohoto zákoníku formuloval poměr mezi mužem a ženou tak, že „muž je své ženě povinen ochranou, žena svému muži poslušností“. Muž za ni zodpovídal před veřejností, byl povinen usměrňovat její chování i za cenu bití. Manželova odpovědnost za ženiny zločiny byla však vyšší, spáchala-li je v jeho poručenství, jelikož se předpokládalo, že ji muž k činu naváděl.

O rovnoprávnosti manželů nebylo již ani řeči; žena musela s mužem společně žít a následovat ho do místa jeho pobytu. Sama žena nesměla bez jeho dovolení opustit stanovené bydliště, neboť to bylo jednak považováno za společenský přestupek a jednak se vystavovala soudnímu stíhání. Muž mohl svou manželku nechat dopravit zpět soudním zřízencem s ozbrojeným doprovodem a to i za použití síly, bez udání důvodu nebo bližšího vyšetřování proč utekla.¹⁰⁴ Nemohla nabývat ani pozbývat majetku ani provozovat živnost nebo přijmout zaměstnání či vystupovat u soudu bez mužova svolení.

Majetkové vztahy manželů byly určeny svatební smlouvou uzavřenou před sňatkem. Ženin majetek přecházel pod mužovu správu a muž disponoval i s důchodem z ženina jmění. Mužova povinnost poskytnout ženě výživu byla proklamována jen rámcově a nedávala ženě žádné reálné záruky, ani nebyl účinnou zábranou tomu, aby muž nemohl ženin majetek promrhat.¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ ŠANDOVÁ, Michaela. *Obraz ženy v právu v 19. století. (seminární práce)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií, 2005. s. 5 – 6.

¹⁰⁵ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 115 – 116.

5 Moderní rodinné právo

5.1 Vývoj moderního rodinného práva

Zásadní převrat v oblasti manželského a rodinného práva lze spatřovat především v kodifikaci tohoto odvětví v podobě dvou samostatných kodexů, jímž se rodinněprávní úprava programově odštěpila od občanského zákoníku. Výchozím legislativním krokem bylo v tomto směru vydání zákona o právu rodinném, jenž byl publikován pod číslem 265/1949 Sb. v rámci právníkové dvouletky. Zákon o právu rodinném zavedl obligatorní občanský sňatek, který musel být uzavřený před věcně i místně příslušným národním výborem. Zrušil tradičně patriarchální moc nad dětmi a nahradil ji mocí rodičovskou, která oběma manželům, resp. rodičům, přiznávala stejná práva při výchově dětí. Obdobně zákoník zrušil také další formu rodinné moci - moc nad manželkou, což byl důsledek všeobecného záměru zrovnoprávnění obou pohlaví nejen v manželství, ale celkově ve společnosti. To korespondovalo se zněním Ústavy 9. května, jež v § 1 stanovila, že muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.

Došlo k formálnímu zrovnoprávnění manželů vedoucí k celkovému zlepšení postavení žen ve společnosti, byla zrušena otcovská moc nad dětmi, stanoveny podmínky rozvodu manželství, byly zrovnoprávněny nemanželské děti s dětmi legitimními a došlo k vytvoření institutu majetkového společenství.

Dosavadní rodinné vztahy, založené na římskoprávním patriarchálním pojetí rodiny, měly být nahrazeny novými poměry, zohledňujícími potřeby nejen všech členů rodiny, ale také celé společnosti. Klíčovou roli při zajišťování realizace tohoto nového modelu rodiny měl sehrát stát. Ten měl přímo nebo nepřímo působit na manžele v tom smyslu, aby udržovali funkční rodinné vztahy, setrvali v manželství a vytvářeli nejlepší možné podmínky pro výchovu svých dětí.¹⁰⁶

Došlo k zesvětštění sňatku, kdy byl rodinným zákonem zaveden obligatorní civilní sňatek a sňatek před duchovním byl již jen tradičním obřadem bez občanskoprávních důsledků.

---

¹⁰⁶ KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 380 – 381.

Snaha o eliminaci ekonomické funkce rodiny a podceňování majetkových vztahů mezi manžely vyústila počátkem 60. let v tzv. civilizaci majetkových vztahů mezi manžely. To znamená, že legislativně došlo k oddělení úpravy majetkových vztahů mezi manžely od vztahů osobněprávních. Regulace osobních práv a povinností mezi manžely byla včleněna do nového zákona o rodině (v roce 1963). Z majetkových práv a povinností byla do zákona o rodině pojata pouze ustanovení o vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely. Úprava ostatních majetkových práv a povinností manželů byla začleněna do nově přijatého občanského zákoníku (v roce 1964).¹⁰⁷

Při úpravě vzájemných práv a povinností manželů provedl zákon do všech důsledků zásadu rovnoprávnosti v manželských vztazích. Muž i žena mají v manželství stejné povinnosti, jsou povinni spolu žít (nikoli za všech okolností na témže místě, ale vnitřně, v harmonickém duševním soužití), být si věrni a vzájemně si pomáhat. O všech důležitých věcech týkajících se rodiny, rozhodují manželé společně. K výkonu povolání neb ke změně zaměstnání nepotřebuje žádný z manželů souhlasu druhého. Starost o uspokojování potřeb společné domácnosti a rodiny je uložena oběma manželům podle poměru jejich výdělečných a majetkových možností a podle jejich sil, při čemž osobní výkon péče o děti a o společnou domácnost je hodnocen stejně jako přínos manžela, který na výživu rodiny přispívá výdělkem své práce. Úplnou rovnoprávnost muže a ženy uskutečnil zákon také v otázce společného jména, kde si mohou manželé zvolit podle své vůle buď příjmení mužovo, nebo ženino, nebo ponechat každý své vlastní. Z povahy vzájemné pomoci manželů vyplývá, že se mohou vzájemně zastupovat, což zjednodušuje vztahy v rodině a napomáhá hladkému uspokojování jejich potřeb.¹⁰⁸

V moderní době se upouští od původní myšlenky dřívějších dob, kdy sexuální aktivita mezi manžely byla provozována jen za účelem množení. Což lze spatřovat především v legalizaci potratů a možnostech užívání antikoncepce. Tak došlo k oddělení sexuální aktivity od plození potomstva.

Pokud jde o právní definici manželství, ustanovení § 1 zákona o rodině uvádí, že manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.¹⁰⁹

Výčet manželských práv a povinností nalezneme v ustanovení § 18 až § 21 zák. o rod.,

¹⁰⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milan; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Doplněk, 2006, s. 89.

¹⁰⁸ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962, s. 241 – 242.

¹⁰⁹ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 111.

tedy zák. č. 94/1963, který se od ustanovení o manželských právech v zák. o rod. z roku 1949 příliš neliší.

5.2 Jednotlivá osobní práva a povinnosti manželů

5.2.1 Povinnost žít spolu a být si věrni

Povinnost manželů žít spolu už dávno neznamena povinnost manželky následovat manžela do místa jeho bydliště a povinnost vzájemných intimních styků, jak ji znal Všeobecný občanský zákoník z roku 1811. („Není porušením manželských povinností, odpírá-li manželka soulož manželů opilému a páchnoucímu alkoholem“ rozhodl Nejvyšší soud za účinnosti tohoto zákoníku.) Proto také trestný čin znásilnění podle § 241 trestního zákona je možné spáchat i na manželce!¹¹⁰

Povinností žít spolu je povinnost vytvořit trvalé životní společenství. Zásadně to předpokládá vedení společné domácnosti, ale nevylučuje to případy, kdy vlivem zevních okolností, např. pro nedostatek bytu, nemohou manželé ještě vést společnou domácnost.¹¹¹ Povinnost manželů žít spolu nelze tedy zúžit jen na společné bydlení, třebaže manželé spolu zpravidla bydlí (mají-li kde). Protože manželství je svou podstatou životní společenství, je tato povinnost chápána spíše jako společné sdílení radostí a strastí manželství a společné hospodaření. Jsou totiž manželé, kteří spolu sice bydlí v jednom bytě, ale každý obývá samostatně jeden pokoj, každý nakládá se svými příjmy samostatně bez dohody s druhým manželem, intimně se nestýkají, navzájem komunikují, jen když se chtějí pohádat, volný čas tráví nezávisle na sobě, tedy nežijí spolu. Jediné, co je spojuje, je právní existence manželství. A naopak může nastat situace, kdy manželé sice nebydlí v jednom bytě, ale žijí spolu (např. studentská manželství nebo tzv. víkendová manželství, kdy jeden z manželů je z důvodů zaměstnání většinu času vzdálen, ale stýská se mu po druhém manželovi, společně hospodaří, společně tráví volný čas, apod.).

Pokud jde o povinnost manželů být si věrni, pak požadavek věrnosti vyplývá rovněž ze

---

¹¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 4.

¹¹¹ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2004, s. 34.

samotné podstaty manželství, jeho morálního aspektu i principu monogamie.

Jestliže se muž a žena rozhodnou dobrovolně vstoupit do svazku manželského, měli by také respektovat práva a povinnosti charakterizující manželství, jeho funkce a cíle.¹¹² Porušení povinnosti vzájemné věrnosti bývá totiž často jednou z hlavních příčin tzv. kvalifikovaného rozvratu vztahů mezi manžely, což může vést ke zrušení manželství rozvodem.¹¹³

Povinnost věrnosti trvá, dokud právně existuje manželství, i když manželé spolu již nežijí.¹¹⁴

Je skutečností, že nevěra jednoho z manželů jako déletrvající vážný mimomanželský vztah je jednou ze tří nejčastějších příčin rozvratu manželství.¹¹⁵

5.2.2 Povinnost hradit náklady společné domácnosti

Mezi další povinnosti manželů můžeme zařadit povinnost hradit náklady společné domácnosti. Tuto povinnost nalezneme v § 19 zák. č. 94/1963 Sb., toto ustanovení je rovněž projevem rovnosti muže a ženy v manželství a projevem chápání manželství jako životního společenství a tedy i vzájemné pomoci.¹¹⁶

Ustanovení § 19 odst. 2 rozvádí a doplňuje možnost kompenzace poskytování peněžních prostředků výkonem osobní péče o tuto společnou domácnost. Při úvaze o míře této kompenzace je nutno přihlídnout ke zdravotnímu stavu členů rodiny, k jejich stáří, k pracovním a společenským aktivitám atp.

Náklady společné domácnosti jsou zejména výdaje spojené s úhradou nákladů na bydlení, elektrické energie, vodného a stočného, odvozu odpadků, plynu, úhradou telefonních poplatků, ale též pojistného, zajišťování oprav a nákladů spojených s pořízením základního vybavení domácnosti, a dále výdaje spojené s dopravou, ať již městskou hromadnou, nebo jinak spojené s dojížděním do zaměstnání nebo škol, lze sem zařadit koncesionářské poplatky za Tv, rádio, daň z nemovitosti atp.

---

¹¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 4.

¹¹³ FIALA, Josef a kol. *Meritum občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 704.

¹¹⁴ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2004, s. 35.

¹¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 5.

¹¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 7.

Tyto společné náklady vznikají pouze v době trvání manželství, tedy do doby zániku manželství rozvodem nebo prohlášením za neplatné. Společné bydlení není vždy podmínkou.¹¹⁷

S účinností od 1. 8. 1998 umožňuje zákon o rodině domáhat se stanovení příspěvku na domácnost soudní cestou.

Povinnost přispívat na náklady společné domácnosti není totožná s povinností manželů poskytovat si navzájem výživné tak, aby jejich hmotná i kulturní úroveň byla zásadně stejná.

Půjde zejména o situace, kdy oba manželé přibližně stejně vydělávají a jeden z nich se domnívá, že platby např. nájemného, inkasa apod. nejsou jeho problém a svůj příjem považuje za „kapesné“, s nímž si může nakládat, jak se mu zlíbí.

Bude-li o výši příspěvku na úhradu nákladů společné domácnosti rozhodovat soud (zatím v praxi tyto spory nejsou příliš časté), nemůže rozhodnout, že jeden manžel je povinen každý měsíc poskytnout druhému manželovi na úhradu těchto nákladů např. polovinu. Takový rozsudek by byl v podstatě nevykonatelný. Soud musí rozhodnout o konkrétní částce (tj. každý měsíc např. 2 500,- Kč), a pokud by došlo k podstatné změně poměrů, např. se zvýšilo nájemné, musela by se nová konkrétní částka znovu zažalovat.¹¹⁸

5.2.3 Rozhodování o záležitostech rodiny

Princip rovnosti muže a ženy v manželství se odráží i v dalším ustanovení zákona o rodině (§ 20), podle něhož o záležitostech rodiny rozhodují manželé společně. V běžně fungujícím, případně dokonce harmonickém manželství k něčemu takovému manželé nepotřebují zákonné ustanovení a jsou schopni se na většině potřebných věcí smírně dohodnout, případně si rozdělit sféry rozhodování.

Zákon o rodině však dále uvádí, že nedohodnou-li se manželé o podstatných věcech, rozhodne na návrh jednoho z nich soud.¹¹⁹

Teoreticky se může jednat např. o dlouhodobé zaměstnání v zahraničí, přestěhování do jiného města apod. V praxi se s rozhodováním soudu podle tohoto ustanovení

¹¹⁷ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2004, s. 36.

¹¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 7 – 8.

¹¹⁹ Tamtéž s. 8 - 9.

nesetkáme.¹²⁰ Novelou zákona o rodině byl ke dni 1. 8. 1998 zrušen druhý odstavec § 20 zák. o rod., v němž bylo výslovně uvedeno, že k výkonu povolání a k pracovnímu uplatnění nepotřebuje žádný z manželů souhlas druhého manžela. Zákonodárce dospěl totiž k závěru, že se jedná o takovou banalitu a tudíž samozřejmost, že není třeba ji nadále zdůrazňovat zákonem.

Od souhlasu s výkonem povolání je třeba odlišit nutnost vyžádat si souhlas manžela k použití majetku ve společném jmění manželů při zahájení podnikání.

Neshodu o výchově, případně výživě nezletilých dětí je rovněž nutné řešit samostatným návrhem podle jiných ustanovení zákona o rodině. I když jsou manželé schopni ve všem se dohodnout, neznamená to, že by se uzavřením manželství stali zcela nesvéprávnými a museli všechny úkony týkající se obstarávání záležitostí rodiny činit společně. Z ustanovení § 21 odst. 2 zák. o rod. pak vyplývá, že jednání jednoho z manželů při obstarávání běžných záležitostí zavazuje oba manžely společně a nerozdílně (tzv. solidární závazek). Jestliže tedy manželka např. objedná vymalování bytu a následný úklid, lze úhradu za tyto služby vymáhat i po druhém manželovi. Jeden z manželů však může, i v případě jednání při obstarávání běžných záležitostí rodiny, vyloučit tento následek, tj. aby jednání druhého manžela jej k ničemu nezavazovalo. Předpokladem jeho úspěchu však je, že toto vyloučení následků jednání jednoho manžela pro druhé bylo výslovné, a aby tato skutečnost byla známá nejenom druhému manželovi, ale především třetí osobě. Nestačí tedy temné mručení na manželku, že se přece malovalo před patnácti lety a tedy to ještě není třeba, ale skutečnost, že nehodlám hradit náklady malování, musí být oznámena přímo malíři, pochopitelně před tím, než se dostaví s válečkem a kbelíkem Malbytu.¹²¹

5.2.4 Zákonné zastupování mezi manžely

Manžel je oprávněn zastupovat druhého manžela v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění, pokud zvláštní předpis nestanoví jinak (§ 21 odst. 1 zák. o rod.).

---

¹²⁰ FIALA, Josef a kol. *Meritum občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 704.

¹²¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 9 - 10.

Musí se ovšem jednat o záležitosti týkající se pouze jednoho z manželů, nikoli rodiny jako celku nebo dětí, a musí se jednat o nikoli podstatnou záležitost. Hodnocení toho, co je ještě běžná záležitost je věcí především soudní praxe. Mohou to být např. úkony spojené s běžnou správou majetku, který není ve společném jmění manželů, přijímání běžných úhrad, plateb nájemného atd.¹²²

Právě tak je nutné zvážit, zda se jedná o běžný, obvyklý výdaj, nebo zda jde o mimořádnou a výjimečnou dispozici s majetkem manželů. Na druhé straně např. pod R 26/1953 bylo řečeno, že objednávka otopu pro domácnost zavazuje oba manžely rukou společnou a nerozdílnou, i když ji učinil a otop převzal jen jeden z nich.

Při zastupování druhého manžela jedná manžel jako zástupce ze zákona, aniž potřebuje zvláštní plnou moc. Předpokládá to, že zastoupený manžel je oprávněn samostatně jednat, a že tedy nemá zákonného zástupce. Takového zákonného zástupce manžela by druhý manžel nemohl zastupovat, neboť zákon omezuje zastoupení jen na manžela. Také by nemohl být manžel zastoupen druhým z manželů tam, kde musí jednat osobně.

Zastupování manžela před soudem ovšem není nikdy zastupováním v běžných záležitostech. Zastoupení je možné jen na základě procesní plné moci.¹²³

Zastoupit druhého manžela nelze např. při převzetí listovní zásilky určené do vlastních rukou druhého manžela (zde tomu brání i poštovní řád) apod. Zastoupit druhého manžela nelze ani při převzetí jeho mzdy.

Zákon o rodině umožňuje, aby jeden z manželů zastupování druhým manželem vůči třetí osobě výslovně vyloučil, této třetí osobě to však musí být známo (§ 21 odst. 3 zák. o rod.).¹²⁴

5.2.5 Další práva a povinnosti manželů

Respektování vzájemné důstojnosti obou manželů je otázka vzájemného chování manželů vůči sobě navzájem. Výslovně byla tato povinnost zakotvena teprve tzv. velkou

---

¹²² Tamtéž s. 10 - 11.

¹²³ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. Praha: Linde, 2004, s. 38.

¹²⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 11.

novelou v r. 1998.¹²⁵

Jde o výrazně morální ustanovení, nevyhnutelné a poměrně mlhavé. Velmi teoreticky lze uvažovat, že i proti druhému manželovi lze uplatnit ustanovení § 11 a § 12 občanského zákoníku, upravující tzv. všeobecná osobnostní práva, zejména právo na ochranu občanské cti a lidské důstojnosti a právo na soukromí.¹²⁶

Povinnost manželů vzájemně si pomáhat vyplývá z podstaty manželství jako životního společenství a je nutné chápat ji co nejširěji. Vzájemná pomoc by měla najít uplatnění ve všech sférách života manželů. V majetkové oblasti je potom povinnost vzájemné pomoci v rámci zákona o rodině dále rozvinuta v souvislosti s úpravou vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely (§ 91 zák. o rod.).

Povinnost manželů společně pečovat o děti nelze zúžit pouze na povinnost pečovat o společné děti, ale je nutné ji interpretovat širěji, a to tak, že manželé mají povinnost společně zajišťovat péči i o děti tzv. „nevlastní“, tj. děti manžela nebo děti svěřené do náhradní rodinné výchovy jednomu z nich nebo i oběma. Povinnost podílet se na výchově dítěte, jehož rodičem je jen jeden z manželů je upravena v § 33.¹²⁷

Ustanovení nepochybně představuje širší základ pro výklad ustanovení § 33 zák. o rod., kde je uvedeno, že na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, avšak za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.¹²⁸

Povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí je nutné rovněž vykládat v souladu s účelem manželství jako trvalé společenství muže a ženy. Avšak vytvoření zdravého rodinného prostředí je podmínkou nejen pro harmonické soužití muže a ženy, ale i pro výchovu jejich nezletilých dětí.¹²⁹

Tedy žijí-li v rodině nezletilé děti, má se tím na mysli, že by o ně mělo být řádně pečováno, že by měly žít v prostředí připomínajícím lidský příbytek, neměly by být zaplétány do rvaček mezi rodiči, rodiče by je měli alespoň občas posílat do školy apod.¹³⁰

---

¹²⁵ FIALA, Josef a kol. *Meritum občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 704.

¹²⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 5.

¹²⁷ FIALA, Josef a kol. *Meritum občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 704.

¹²⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 93.

¹²⁹ FIALA, Josef a kol. *Meritum občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 704.

¹³⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000, s. 6.

6 Závěr

Rovnost práv a povinností mužů a žen (nejen manželů) je základním právem všech občanů a je zásadní hodnotou každého demokratického státu. Aby mohlo být této rovnosti dosaženo, musí být toto postavení především uznáno právem, ale také uplatňováno ve všech oblastech lidského života: politického, ekonomického, hospodářského, sociálního a kulturního. Na rovné postavení mužů a žen (také v oblasti manželství) – zde tedy hovoříme o manželských právech a povinnostech.

Úprava práv a povinností mezi manžely procházela v průběhu historie určitým vývojem. Zde se střetávají dva odlišné principy, typické pro právní vztah mezi manžely – a to princip moci (poručnictví) manžela nad manželkou a princip partnerství (rovnoprávnosti) manželů. Právní postavení mužů a žen v manželství souviselo do jisté míry také s postavením žen a mužů ve společnosti ve své době. Především v období starověku se můžeme setkat s nerovnoprávným postavením žen a mužů, kdy v manželství existovalo přísné rozdělení genderových rolí mezi manžely. Toto období se vyznačovalo podřadným postavením žen v manželství. Např. v římské rodině měl, na rozdíl od dnešní rodiny, zcela dominantní postavení otec rodiny (tzv. pater familias), manželka se stávala jak osobně tak majetkoprávně zcela podřízena manželovi (v manželství přísném) a v rodině měla stejné postavení jako dcera svého manžela. Manžel mohl dokonce svou ženu i trestat, případně zapudit, dokonce i zabít. Tento tradiční model rodiny, kdy muž měl nadřazené postavení vůči své ženě i dětem – patriarchální model rodiny – pramení především zejména z ekonomické síly muže.

V období středověku byly manželská práva a povinnosti regulovány náboženskými normami. Především zde byl patrný silný vliv práva kanonického. Manželství bylo povýšeno na svátost a bylo monogamní. Dle kanonického práva byl muž pokládán za hlavu rodiny a žena byla povinna poslušnosti. Středověk byl ovlivněn teologickými důkazy ženské méněcennosti, které vycházely buď z Evina pochybení (v Bibli) nebo dokonce z přirozeného řádu. Nicméně postavení ženy se postupně zlepšilo a také původní neomezené kárné právo muže nad ženou se značně zmírňovalo.

Z práva kanonického rovněž vycházela právní úprava manželských vztahů obsažená ve Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811, na jejichž realizaci dohlížel stát. Hlavou rodiny byl taktéž muž a žena mu byla podřízena. Musela ho následovat, plnit jeho nařízení a musela mu pomáhat v hospodářství.

Rovnoprávnost práv a povinností mezi manžely zakotvil až v roce 1949 zákon

o rodině. V tomto období hovoříme o přechodu od patriarchálního uspořádání manželství k manželství založenému na vzájemnosti. Moderní instituce manželství je výrazně spojována s jeho funkcí - poskytování sociálního zázemí a materiální jistoty partnerům. Došlo k zesvětštění sňatku, kdy byl zaveden obligatorní civilní sňatek. Muž i žena mají v manželství stejné povinnosti, jsou povinni spolu žít, být si věrni a vzájemně si pomáhat. Úplnou rovnoprávnost muže a ženy lze spatřit také v otázce společného jména, kde si mohou manželé zvolit buď příjmení mužovo, nebo ženino, nebo ponechat každý své vlastní. Ačkoli by se dnes mohlo zdát, že tato práva a povinnosti jsou pouze morálního charakteru, porušování manželských práv se však může projevit v souvislosti s vypořádáním majetkových vztahů po rozvodu.

V průběhu historie je patrný postupný vývoj od patriarchálního modelu rodiny k modelu rovnoprávnosti partnerů (tedy manželů). Zákonodárci se více snaží zakomponovat rovnoprávné vztahy manželů do zákonů. Přesto se však v realitě setkáváme s chápáním manželství reflektujícím zažitá sociální stereotypy, podle kterých je žena tradičně vnímána jako matka a muž plní svou roli jako živitel rodiny.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- ABU LEIL, Ibrahim. *Právní úprava manželství v Izraeli (diplomová práce)*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2007. 58 s. Vedoucí diplomové práce Milana Hrušáková.
- BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 2. vydání. Praha: Academia, 1995. 280 s.
- BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1981. 507 s.
- BIČ, Miloš. *V zemi sfing a pyramid: od faraónů k prorokovi*. Praha: Alfaprint, 1993. 469 s.
- BÍLÝ, Jiří L. *Právní dějiny na území České republiky*. 1. vydání. Praha: Linde, 2003. 474 s.
- BLAHO, Peter; HARAMIA, Ivan; ŽIDLICKÁ, Michaela. *Základy římského práva*. 1. vydání. Bratislava: Manz, 1997. 483 s.
- BLAHO, Peter; SKŘEJPEK, Michal. *Iustiniani institutiones: Justiniánské instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.
- BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vydání. Brno: Čs. A. S. Právník, 1932. 745 s.
- COHEN, Abraham. *Talmud (pro každého: historie, struktura a hlavní témata)*. Praha: Sefer, 2006. s. 207.
- CVETLER, Jiří; KLÍMA, Josef.: *Stát a právo předřímských společností: Egypt, Klínopisná práva. Řecké státy*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971. 102 s.
- CVETLER, Jiří; TUREČEK, Josef a kol. *Světové dějiny státu a práva ve starověku*. Praha: Orbis, 1963. 636 s.
- DOFKOVÁ, Veronika. *Srovnání právních předpisů pro uzavření manželství církve římskokatolické, českobratrské evangelické a pravoslavné v českých zemích a na Slovensku (diplomová práce)*. Olomouc: Palackého univerzita, Právnická fakulta, 2011. 95 s. Vedoucí diplomové práce Damián Němec.

- DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 175 s.
- FIALA, Josef a kol. *Meritum občanského práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 1000 s.
- FRIER, Bruce W.; MCGINN, Thomas A. J. *A Casebook on Roman Family Law*. New York: Oxford University Press, 2004. 526 s.
- FRÝDEK, Miroslav. *Kurs římského práva*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2011. 187 s.
- GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Masarykova Univerzita, 1999. 274 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 1929. 294 s.
- HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině: komentář a předpisy související*. 6. vydání. Praha: Linde, 2004. 751 s.
- HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 144 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita – Doplněk, 2006. 398 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2000. 84 s.
- KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s.
- KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962. 281 s.
- KLÍMA, Josef. *Nejstarší zákony lidstva: Chammurapi a jeho předchůdci*. 1. vydání. Praha: Academia, 1979. 382 s.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945 – 1989*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2011. 430 s.
- NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. Praha – Kostelní Vydří, Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2006. 215 s.
- REBRO, Karol; BLAHO, Peter. *Římské právo*. 3. vydání. Bratislava: IURA EDITION, 2003. 496 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 350 s.

- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského- I. díl. 2.* nezměněné vydání. Praha: Všehrd, 1946. 220 s.
- STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu (disertační práce)*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2013. 156 s. Vedoucí diplomové práce Renata Veselá.
- STEIN, Peter. *Roman Law in European History*. Cambridge: Cambridge university press, 1999. 148 s.
- ŠANDOVÁ, Michaela. *Obraz ženy v právu v 19.století. (seminární práce)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií, 2005. 10 s.
- VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s.

Právní předpisy

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Elektronické zdroje

- *Manželství* [online]. faraon.wz.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://faraon.wz.cz/zivot/zivot.htm#manzelstvi>>.
- *Egyptské manželství*. [online]. maschblog.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <http://masch.blog.cz/0810/manzelsky-raj_4>.
- ŠTĚDRONSKÁ, Šárka. *Postavení ženy ve starověkém Egyptě*. [online]. web.sks.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://web.sks.cz/prace/stedrons/egypt.htm>>.
- *Práva a povinnosti v manželství*. [online]. maschblog.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://masch.blog.cz/0910/prava-a-povinnosti-v-manzelstvi>>.

- Redakce mn. *Ženská práve IV. díl – Postavení ženy v Egyptě*. [online]. mezinami.cz. [cit. 12. února 2013]. Dostupné na <<http://www.mezinami.cz/bud-v-obraze/politika/zenska-prave-iv-dil-postaveni-zeny-v-egypte/>>.
- KONEČNÁ, Markéta. *Judaismus – životní události..* [online]. olesnice.katolik.cz. [cit. 2. března 2013]. Dostupné na <http://olesnice.katolik.cz/serialy/nabozenstvi/judaismus_zivotni_udalosti.php>.
- KLAŠKOVÁ, Marie. *Židovská svatba*. [online]. biblickedilo.cz. [cit. 2. března 2013]. Dostupné na <<http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-c/zidovska-svatba/>>.
- Manželství. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001, 2013 [cit. 2. března 2013]. Dostupné na: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Man%C5%BEelstv%C3%AD#Man.C5.BEelstv.C3.AD_v_kanonick.C3.A9m_pr.C3.A1vu>.
- HRDINA, Ignác Antonín. *Manželství v současném českém i kanonickém právu*. [online]. spcp.prf.cuni.cz. [cit. 12. března 2013]. Dostupné na <<http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm>>.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá manželským právem v historii – postavením mužů a žen z hlediska zejména osobních manželských práv a povinností. Manželská práva a povinnosti můžeme chápat jako okruh práv a povinností jak osobního, tak i majetkového charakteru, která vznikají přímo ze zákona uzavřením manželství a zanikají nejpozději s jeho zánikem.

Cílem této diplomové práce je nastínit vývoj manželských práv v průběhu historie od dob středověku až po současné moderní manželské právo. Diplomová práce je rozdělena do čtyř obsahově navazujících kapitol z hlediska chronologického. První kapitola se věnuje počátkům právních vztahů mezi manžely ve starověku, jak byly upraveny v pramenech a nauce starověkého Egypta, dále Mezopotámie, Říma a také židovských národů. Další kapitola je věnována vlivu křesťanské církve na vývoj manželských práv a povinností, zejména se zde zabývám vlivem kanonického práva na tuto problematiku. Následující kapitola podává nástin manželských vztahů právně upravených, které byly regulovány velkými evropskými kodexy, jakými byly Všeobecný zákoník občanský z roku 1811 a také Francouzský občanský zákoník, na jehož vzniku se podílel Napoleon Bonaparte. Poslední kapitola věnovaná genezi právní úpravy manželských vztahů v moderní době sleduje odraz rovnoprávnosti muže a ženy. Zejména se zde věnuji výkladu jednotlivých práv a povinností, které jsou pro vztahy mezi manžely upraveny v zákoně o rodině z roku 1963 účinného dodnes.

Summary

This diploma thesis deals with matrimonial law in history – the position of men and women, especially in terms of personal marital rights and obligations. Marital rights and duties can be understood as a range of rights and obligations of both a personal and property nature which arise directly from the Act of marriage and disappear, at the latest, with its demise.

The aim of this thesis is to delineate the development of marital rights over the course of history from the Middle Ages up to contemporary modern matrimonial law. The thesis is

divided into four chapters related in content chronologically. The first chapter deals with the origins of legal relations between spouses in antiquity as set forth in the sources and the doctrine of ancient Egypt, as well as Mesopotamia, Rome and the Jewish people. The next chapter is devoted to the influence of the Christian Church in the development of marital rights and duties, especially with the influence of canon law on this issue. The following chapter gives an outline of legally regulated marital relations, which were regulated by major European codes, such as the General Civil Code of 1811 and the French civil code, which Napoleon Bonaparte participated in creating. The final chapter, on the genesis of matrimonial law in modern times, follows the reflection of equality between men and women. It deals with the interpretation of individual rights and obligations, which, for relations between spouses, are governed up to today by family law of 1963.

Klíčová slova

manželské právo

moc otcovská

kanonické právo

manželská práva a povinnosti

právní vztahy mezi manžely

rovnoprávnost mužů a žen

osobní manželská práva

Key words

matrimonial law

paternal power

canon law

marital rights and duties

legal relations between spouses

equality of men and women

personal marital rights

Seznam zkratek

ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
atp.	a tak podobně
Ber.	Berachot
BM	Bava meci'a
CIC	Corpus Iuris Canonici
č.	číslo
Deut.	Deuteronomium
ev.	eventuelně
Ex.	Exodus
Gn.	Genesis
GnR.	Midraš raba ke knize Genesis
Jev.	Jevamot
kán.	kánon
Kid.	Kidušin
n. l.	našeho letopočtu
např.	například
př. n. l.	před naším letopočtem
r.	rok
Sanh.	Sanhedrin
Sb.	sbírky
tj.	to je

Tv	televize
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný
zák.	zákon
zák. o rod.	zákon o rodině
zejm.	zejména